

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 159/1-ХП/4
21.02.2013. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 21.02.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ДИСКУРСИ О РАТОВИМА НА ТЕРИТОРИЈИ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ У ИТАЛИЈИ: АНАЛИЗА САДРЖАЈА ЛИСТОВА КОРИЈЕРЕ ДЕЛА СЕРА И РЕПУБЛИКА (1990-1995), докторанда Јелене Ђорговић.

За ментора је одређен доц. др Јово Бакић.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски

04/1-2 бр. 6/2263

(број захтева)

22.02.2013.

(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука

(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник
Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Дискурси о ратовима на територији бивше Југославије у Италији: анализа садржаја

листова Коријере дела Сера и Република (1990-1995)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА социологија
ОБЛАСТ

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Јелена (Момчило) Ђорговић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо Филозофски у Београду
образовање:

Година 2001. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата:

Медији у демократизацији друштва у Србији (Анализа садржаја дневних листова

после Милошевићеве смрти)

Назив факултета на коме је магистарска теза Филозофски
одбрањена:

Година одбране мастер рада: 2006.

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 21.02.2013. одржаној

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Јелену Ђорговић

Име и презиме ментора: Јово Бакић

Звање: Доцент

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. 2011. *Југославија: разарање и његови тумачи*. Београд: Службени гласник и Филозофски факултет Универзитета у Београду.
2. 2010. "Činioci predviđanja kraja Jugoslavije". *Sociologija*, Vol. LII, (Special Edition "Five Decades of Sociology in Serbia"), pp. 121-147.
3. 2009. "The Yugoslav succession wars and the war for symbolic hegemony", in: (ed.) Pål Kolstø, *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts: Representations of Self and Other*. Aldershot: Ashgate.
4. 2009. "Extreme-Right Ideology, Practice and Supporters: Case Study of the Serbian Radical Party". *Journal of Contemporary European Studies*. Vol. 17/No. 2, pp. 193-207.
5. 2009. "Srbocentrična hipoteza o raspadu SFRJ u delu Sabine Petre Ramet". *Sociologija*, Vol. LI/No. 1, str. 93-104. ("Sabrina Petra Ramet's Serbocentric hypothesis about disintegration of Yugoslavia").

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу,

листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U BEOGRADU
ODELJENJE ZA SOCIOLOGIJU

PRIJAVA DOKTORSKE DISERTACIJE:

**DISKURSI O RATOVIMA NA TERITORIJI BIVŠE JUGOSLAVIJE U ITALIJI:
ANALIZA SADRŽAJA LISTOVA *KORIJERE DELA SERA* I *REPUBLIKA* (1990-
1995)**

Kandidat:

Jelena Đorgović
Broj indeksa: 1S070134

Mentor:

Doc. dr Jovo Bakić

PREDMET I CILJ ISTRAŽIVANJA

Ratovi na teritoriji bivše Jugoslavije izazvali su veliku medijsku debatu u zapadnim zemljama. U njoj su se najviše isticali nemački, američki i engleski mediji, koji su dosad najviše istraživani, dok su mediji ostalih zemalja zapadne Evrope relativno zapostavljeni. Pa ipak, i oni zaslužuju punu istraživačku pažnju pošto su aktivno učestvovali u polemikama o tome ko su glavni akteri rata, šta je uzrok sukoba, kako su se pozicionirale strane u sukobu i kakve su političke i društvene posledice ovog rata na samu zemlju u kojoj se izveštava o njemu.

Analiza novinskih tekstova o ratovima u bivšoj Jugoslaviji koja je usledila pokazaće kako su oni različito oblikovani u zavisnosti od politike i društvene situacije same zemlje gde su nastajali, ali i šire međunarodne politike. Na primeru ovog „medijskog rata” najbolje se moglo videti kako se politike i predstavljanja „Drugog” dosta razlikuju od zemlje do zemlje, od jednog do drugog ideološkog usmerenja, potom kako se takvo predstavljanje menja tokom vremena, kako se u medijima često grade identiteti na osnovu pogrešno iznetih i često iskrivljenih istorijskih činjenica

Predmet ove doktorske disertacije su diskursi koji su o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije proizvedeni u Italiji. Ona obuhvata analizu sadržaja listova *Korijere dela Sera* i *Republika* u periodu od 1990. do 1995. na temu ratova u bivšoj Jugoslaviji. Glavni cilj u disertaciji je da se pokaže kako je italijanska štampa, oličena u dva najuglednija i najtiražnija dnevnika¹, izveštavala o razaranju Jugoslavije i ratovima koji su se vodili u tom periodu. Kroz analizu sadržaja biće uočene one diskursivne strategije koje su korišćene u italijanskoj javnosti kako bi se uokvirili ratovi na Balkanu. Budući da su do sada i domaći i strani autori radili analize medijskih tekstova iz drugih zemalja zapadne

¹ Prema podacima agencije *ADS notizie* koja se bavi tiražima medija tiraži ova dva lista u 2012. su: *Korijere dela sera* 609 785 (prodato 474.395), *Republika* 509 171 (396 446) prema http://www.dagospia.com/rubrica-2/media_e_tv/1-e-ora-che-fine-faranno-i-poveri-giornaloni-la-societ-ads-accertamenti-diffusione-41208.htm posećeno 7.11.2012.

Evrope na ovu temu, u ovom radu treba da se ispituju specifičnosti italijanskog diskursa o Balkanu početkom devedesetih godina 20. veka. Prilikom obrade ove teme u radu će, pored analize italijanske štampe, biti korišćena i najznačajnija publicistika, romani i putopisi, kao i akademske analize i naučni radovi koji su se bavili ratovima na Balkanu.

Pre predstavljanja diskursa o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije potrebno je razumeti širi kontekst u kome se vodi spoljna politika Italije za vreme trajanja ovih ratova. Luiđi Vittorio Ferraris (Ferraris, 1996: 445), italijanski profesor i državni savetnik, piše da je Italija zbog širih geopolitičkih potresa koji su se desili padom Berlinskog zida bila veoma oprezna u odnosima sa Jugoslavijom, koja je u italijanskoj spoljnoj politici predstavljala jednu od žižnih tačaka na koje je bila fokusirana ova politika. Međutim, italijanska politika prema Jugoslaviji nije bila jedinstvena, jer su severne regije koje su već imale regionalne odnose sa Slovenijom i Hrvatskom podržavale secesiju ove dve zemlje, dok su stavovi zvanične Italije na početku sukoba bili nešto umereniji. Po italijanskom istoričaru Serđu Romanu (Romano, 2006:245) zvanična Italija, kada je došlo do prvih sukoba u Sloveniji i Hrvatskoj, nije bila naklonjena ideji o stvaranju novih manjih suseda, što potvrđuju izjave italijanskih zvaničnika u to vreme. Ministar spoljnih poslova Italije De Mikelis otvoreno je priznavao kako se oslabljena Italija uplašila uticaja koje bi Nemačka mogla da ima preko Balkana. Osim toga, postojao je i strah za očuvanje sopstvenih granica, jer je 1991. osnovana Liga za sever, stranka čija nastojanja idu od federalizacije Italije do secesije tzv. Padanije, odnosno severne Italije. Po istoričaru Romanu tri su najvažnija uticaja koja su delovala na italijansku vladu u zauzimanju njenog konačnog stava prema Balkanu: 1. uticaj Austrije i Nemačke; 2. uticaj Vatikana; 3. uticaj političkih partija koje podržavaju katoličku crkvu (Demohrišćanska stranka). O oklevanju Italije da se odredi prema secesiji Slovenije i Hrvatske govori i činjenica da ona u decembru 1991, kada je Nemačka zvanično priznala Sloveniju i Hrvatsku, nije dala svoj glas za stvaranje novih država u svom susedstvu. Tek uz pritisak Austrije i Nemačke koje su imale najveće interese na Balkanu i Italija početkom 1992. priznaje secesiju dve bivše jugoslovenske republike. Zbog važnosti ovih događaja u radu će veća pažnja biti poklonjena analizi dva italijanska dnevnika u drugoj polovini 1991. jer će se tada izdiferencirati dominantni diskursi u italijanskoj javnosti na temu raspada Jugoslavije i prvih sukoba na njenom tlu.

Pored geopolitičkog prikaza potrebno je skicirati i društvenu i medijsku sliku u Italiji u to vreme, kao i profile dva italijanska dnevna lista koja su predmet analize. Početkom devedesetih u Italiji su na vlasti Demohrišćanska i Socijalistička partija koji su zajedno formirali vladu- Predsednik Vlade do polovine 1992. je demohrišćanin Đulio Andreotti, posle koga dolazi Đulio Amato iz italijanske socijalističke partije, dok je ministar spoljnih poslova socijalista Đani De Michelis. Ove partije će najviše uticati na odluke koje su donošene u italijanskoj spoljnoj politici dok je trajao rat na teritoriji bivše Jugoslavije, pa će se shodno tome u dva vodeća italijanska dnevnika pratiti kako su se ove političke perspektive menjivale, preplitale, sukobljavale i uticale na promenu raspoloženja javnosti i donošenje najvažnijih odluka u italijanskoj spoljnoj politici.

Devedesetih godina 20. veka Italija prolazi kroz buran period tzv. *mani pulite* kada su otkrivene velike korupcionaške afere na najvišem nivou vlasti u kojima su, kako je sudska istraga pokazala, učestvovali i mnogi političari, ministri, senatori. Usled ove krize, vodeće italijanske partije, Demohrišćanska i Socijalistička partija, toliko će oslabiti da su 1994. potpuno nestale sa političke scene. Ne treba izgubiti iz vida da je početak devedesetih vreme raspada SSSR-a, što je dodatno oslabilo italijanske komuniste. Komunistička partija je, za razliku od italijanskih socijalista, prethodnih decenija gotovo uvek bila u opoziciji. Naime, iako bi se očekivalo da ove dve partije budu slične po svojim ideološkim orijentacijama, one su u poslednje dve decenije 20. veka imale različite političke programe. Socijalistička stranka je ulazila u koaliciju sa italijanskim demohrišćanima, koji će takođe osetiti reperkusije kraha komunističke stranke 1991. jer su do tada dobijali glasove antikomunista. Slabljenjem ovih partija sve više jačaju partije desničarskih orijentacija, kao što je Forca Italia Silvija Berluskonija i već pomenuta Liga za sever, a koja je tokom rata u bivšoj Jugoslaviji otvoreno podržavala hrvatski secesionizam.

U periodu kada počinju ratovi u Jugoslaviji, neophodno je osvrnuti se i na medijske prilike u Italiji. Detaljnija analiza istorije italijanske štampe pokazaće da se pored političkih uticaja u pisanju italijanskih novina tokom devedesetih mogu očekivati i tržišni pritisci zbog čega će prilikom analize posebna pažnja biti usmerena na pitanje ko su vlasnici i većinski akcionari u medijima koji se analiziraju. Na važnost pitanja o nosiocima moći u medijima ukazao je sociolog Entoni Oberšal. On je, govoreći o

Veberovom pristupu u istraživanju štampe i odnosu kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja, naglasio da je za Vebera „ovo bio samo jedan deo istraživanja štampe koji je proizilazio iz šireg istorijskouporednog postavljanja samog problema i razmatranja unutrašnje organizacije raspodele moći unutar novinske delatnosti“ (Oberschall, 1965 u Bogdanović, 1981: 34).

U knjizi *Istorija italijanskog novinarstva (Storia del giornalismo italiano)* Paolo Murialdi (Murialdi, 2006:291-294) opisuje kako je krajem osamdesetih u Italiji pored velike izdavačke kuće Ricoli nastala izdavačka kuća Mondadori. Ovi izdavači su dominantni na medijskoj sceni, jer je najtiražniji dnevni list² *Korijere dela Sera* bio u vlasništvu izdavačke kuće Ricoli, dok je po tiražu drugi dnevni list izdavala kuća Mondadori. Kada je početkom devedesetih Silvio Berlusconi kupio izdavačku kuću Mondadori, ostali akcionari u poslednjem trenutku uspevaju da spasu dnevnik *Republika* i nedeljnik *Espresso* od ovog medijskog magnata.

Najzad, specifičnosti italijanskog diskursa o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije treba tražiti i u katoličkoj javnosti. U Italiji je relativno jak uticaj katoličke crkve, što se odražava i na spoljnu politiku prema zemljama u regionu, te je stoga dodatni cilj ispitati u kojoj meri i kako su ove dve italijanske novine plasirale stavove katoličke crkve o ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. Kroz analizu diskursa uočiće se i stavovi Demohrišćanske stranke koja je tada formirala Vladu, a za koju se pretpostavlja da će podržavati katoličku javnost Italije. Takvo istraživanje je naročito bitno za analizu ako se ima u vidu da su Jugoslaviju nastanjivali narodi različitih veroispovesti prema kojima je katolička crkva zauzimala različit odnos u zavisnosti od veroispovesti. Polazi se od pretpostavke da će tokom sukoba većinski katoličkih Hrvata i Slovenaca sa komunističkom JNA i većinski pravoslavnim Srbima medijski tekstovi koji imaju Vatikan kao glavni subjekt podržavati secesionizam Slovenije i Hrvatske i na taj način davati podršku katoličkom stanovništvu Jugoslavije.

Ovakvo istraživanje pre same analize omogućiće da dobijemo pregled društvenog konteksta, ali i način kako su dva lista pozicionirana u italijanskoj javnosti. Na osnovu toga će se potom pratiti kako su se kroz novinske tekstove oblikovali stavovi javnog

² Po podacima iz 2005. list *Korijere dela sera* je najprodavaniji sa tiražom od 695.421 dok je drugi po tiražu list *Republika* (636577) (Murialdi, 2006:315).

mnjenja o raspadu Jugoslavije i pratećim sukobima na tlu ove države, kao i kako je javnost reagovala na događaje i najvažnije političke odluke koje su donete u tom periodu.

Ratovi na teritoriji bivše Jugoslavije predstavljaju važnu temu za analizu zbog toga što su se, slično kao nekada Istok, Rusija ili Orijent, Turci, u periodu devedesetih pravoslavni Srbi predstavljali kao “Drugi” prema kome se gradio sopstveni identitet na “razvijenom Zapadu”. U tom periodu u mnogim zapadnim medijima ponovo oživljava diskurs balkanizma koji će biti različito primenjivan na nekadašnje republike bivše Jugoslavije. Ovaj diskurs se različito gradi i deluje u zavisnosti od političkih, društvenih i ekonomskih prilika jedne zemlje, pa će stoga ova analiza poslužiti da prikaže specifičnosti italijanskog balkanizma, tj. specifičnost načina na koji se gradila pežorativna predstava Balkana u Italiji. Na ovakvo predstavljanje Balkana ne nailazimo prvi put devedesetih godina 20. veka, već je ono “okoštalo” mnogo ranije, jer je ova oblast već nekoliko vekova predstavljala “metaforu za rizičnu zonu prekomernog upražnjavanja varvarstva” (Savić, 2003: 8). Ovaj diskurs podleže promenama u zavisnosti od vremena i konteksta u kom se javlja pa je cilj videti kakve su njegove karakteristike u Italiji krajem 20. veka.

Pre objašnjenja diskursa balkanizma neophodno je pomenuti nezaobilaznu klasičnu studiju koja se bavi formiranjem diskursa i načinima predstavljanja *Orientalism* Edvarda Saïda iz 1978. godine u kojoj je on definisao način na koji orijentalisti na Zapadu, pa i šira javnost pod njihovim uticajem, predstavljaju onog “Drugog”, Orijent, tj. objasnio je “ontološku i epistemološku distinkciju koja se povlači između Orijenta i (najčešće) Okcidenta” (Saïd, 2008: 11). Ova studija je značajna jer je poslužila kao polazna tačka ostalim istraživačima koji su se bavili nastajanjem okvira predstavljanja različitih civilizacija, regiona i etničkih zajednica, a u jednom od ovakvih okvira predstavljanja deluje i balkanizam. Slično modelu orijentalizma je od Balkana dugogodišnjim esencijalizovanjem i osmišljavanjem karakteristika njenog stanovništva

stvorena druga grupa spram Zapada, čiji su nosioci moći jedini vlasni da propisuju kriterije vrednosti i koji na taj način ostvaruju ideološku hegemoniju.

Sam pojam balkanizam predstavlja stabilan sistem stereotipa koji Balkan stavljaju u “kognitivne mengele”. Todorova ga naziva diskursom koji zapravo predstavlja jedan od najistrajnijih recepata, formi, šema ili “mentalnih obrazaca” po kojima se plasiraju informacije o Balkanu i to naročito u novinarstvu, politici i književnosti. U poslednja dva veka gradi se stereotip o Balkanu kao “neevropskom”, kao glavnom poprištu sukoba od kojih Evropa zazire jer su im takvi sukobi navodno strani. Dolazi do marginalizacije i stvaranja negativne slike o Drugom, dok se izražava strepnja da bi nova balkanizacija mogla porušiti temelj same Evrope (Goldsvorti, 2005: 16). Po autorki Lene Hansen, specijalni identitet Balkana građen je uz pomoć tri različita diskursa, prvim romantičarsko bajronovskim čime je ustanovljen Balkan kao drugačiji, ali vredan divljenja, drugim koji je video u Balkanu sposobnost za liberalnu političku transformaciju u kome bi mu pomogao Zapad, i najzad trećim koji je zapravo “balkanizacijski diskurs koji je gradio ‘Balkan’ kao radikalno drugačiji i preteći sa mogućnošću da donese kaos i rat Zapadu, kao nesposoban za transformaciju, koji treba izolovati i zastrašiti pre nego podržati” (Hansen, 2006:47). Temporalni identitet artikulisan je kroz prikazivanje Balkana kao zaostalog i nerazvijenog.

Različita su mišljenja o pitanju da li balkanistički diskurs potpada pod orijentalistički ili mu treba pristupiti kao posebnom, a time su se dosta bavile Marija Todorova i Milica Bakić Hejden. Iako se slaže da je retorika balkanizma nastajala pod uticajem orijentalizma, Todorova ističe da se ona može proučavati kao “posebna istorijska kategorija” (Todorova, 2006: 11), jer je prisutan taj istorijski pristup Balkanu kao nečem konkretnom, gde ne postoji svest o kolonijalnom nasleđu kakav je svojstven Orijentu. Orijentalizam i balkanizam kao dva različita diskursa sagledava i Jovo Bakić jer se oni “zasebno primenjuju na različite balkanske nacije koje su međusobno sukobljene” (Bakić, 2008: 251).

Kritiku orijentalizma u tumačenju Balkana primenila je početkom devedesetih Milica Bakić Hejden sa svojim suprugom Robertom Hejdenom u radu *Orientalist variations on the theme 'Balkans'*. Po Bakić Hejden, orijentalizam koji je služio za uspostavljanje kulturne i političke dominacije nad istočnim narodima može da se koristi

kao obrazac kojim su predstavljani narodi na Balkanu. Stoga, ona vidi balkanizam kao “varijaciju na orijentalističku temu” i kao obrazac “reprodukcija orijentalizma” po kome se “iznova primenjuje obrazac po kojem je orijentalizam zasnovan” (Bakić Hejden, 2006:54). U tom smislu je Balkan, provučen kroz obrazac orijentalizma, slično kao Azija, postao “drugi” ili “Istok” u okviru istočne Evrope. Tako imamo slučaj da se u Evropi, ne samo u pogrđnom smislu koristio pojam Orijenta ”u užem smislu”, nego se on shodno istorijskom kontekstu proširivao i na one delove evropskog kontinenta koji su bili pod orijentalnom otomanskom vlašću (Bakić Hejden, 2006: 60). Po tom novom obrascu su Jugosloveni koji su živeli pod Habzburškom monarhijom bili više Evropljani od Jugoslovena koji su bili pod Otomanima, dok su pravoslavni Balkanci bili bliži Evropi od balkanskih Muslimana. Dok je severozapadni deo zemlje posmatran kao demokratski i civilizovani, jugoistočni se u mnogim zapadnim zemljama prikazivao kao “plemenski, zaostao, primitivan i varvarski” (Todorova, 2006: 47). Simbolična mapa Evrope u kontekstu slika o privilegiji i podređenosti otkriva sistem diskursa o ‘Drugosti’, sled ‘gneздеćih orijentalizama’ (*nesting orientalisms*) koji orijentalizuju evropsku teritoriju stvaranjem naizgled beskrajnog niza zamišljenih drugih u okviru njenih granica” (Goldsvorti, 2005:11).

Dolazi do reprodukcije orijentalizma i među samim zemljama bivše Jugoslavije koje su se međusobno optuživale za varvarstvo i necivilizovanost. Na taj način diskurs o *antemurale christianitatis* u balkanskom kontekstu postaje sredstvo za reprodukciju orijentalizma koju opisuje Milica Bakić Hayden (2006 (1995)); svako društvo sebe vidi kao deo Evrope i kao njenog zaštitnika, dok se sa drugih strana njenih (po pravilu jugoistočnih) granica nalaze divlja, necivilizovana, orijentalna društva – dakle oni koji ne pripadaju Evropi (Petrović, 2010). Dok su se Slovenija i Hrvatska ograđivale od svoje pripadnosti Balkanu Srbija je na Zapadu sve više balkanizovana. Za razliku od izvornog orijentalizma gde su Muslimani predstavljali Drugog, tokom rata na Balkanu pravoslavni Srbi postaju oni Drugi koje Zapad prevaspitava. U javnostima pojedinih zapadnih zemalja Srbi su u tom periodu predstavljani kao opasnost za mir na Balkanu pa i u čitavoj Evropi kako bi političari javno opravdali svoje vojne akcije i humanitarne intervencije. Dok su trajali sukobi na severozapadu bivše Jugoslavije Srbi su podrugovačivani kao nekatolici i komunisti, dok su sa izbijanjem rata u Bosni predstavljani kao agresori.

Pežorativan pridev balkanski odnosi se sve više na stanovnike jugoistoka bivše Jugoslavije, kako će ga pojedini evropski političari kasnije nazvati, region Zapadnog Balkana. Ovde treba podsetiti na metafore raskršća i branika, jer je u zavisnosti od trenutnih interesa određen narod Balkana služio kao zaštitnik Evrope od najeзде varvara. „Nezaštićena Evropa imala je kroz istoriju puno branilaca među jugoistočnim susedima, tako da Srbi dođu kao neka 'predstraža', pored Srba u odbrani Evrope devedesetih godina XX veka posebno su se isticali Hrvati, koji su poslednjim ratom u stvari branili evropsko katoličanstvo od nadiranja srpskog pravoslavlja“ (Đerić, 2005 :169). Tih godina moglo se čuti da su Slovenija i Hrvatska branici od komunizma, jer je Srbija predstavljana kao poslednje uporište komunizma u Evropi. „Komunisti', 'Jugosloveni', 'pravoslavci' i 'Srbi' homogenizovani su i stopljeni u jedinstvenog neprijatelja 'Zapadne civilizacije' koju su predstavljali 'katolički, prozapadni, bogati i demokratski Slovenci i Hrvati“ (Bakić, 1998; 1999; 2011:96).

Predstavljanje Balkana kao nasilnog i varvarskog devedesetih godina 20. veka navelo je mnoge sociologe, etnologe, antropologe, istoričare i politikologe da pokušaju da objasne i analiziraju mehanizme i strategije koji su korišćeni u medijima tokom izveštavanja o ratovima za jugoslovensko nasleđe. Iako su svoje radove bazirali na oslikavanju “balkanskih sukoba” devedesetih, mnogi od ovih društvenih naučnika pratili su i kako se ovakvo predstavljanje Balkana formiralo tokom poslednjih nekoliko vekova.

Autore koji su se bavili Balkancima kao drugačijim i kulturno i politički podređenim možemo predstaviti u tri grupe. Pored grupe stranih i domaćih autora koji su analizirali drugost Balkana valja ukazati na literaturu autora koji su poreklom s Balkana, a koji trenutno žive na Zapadu. Među njima najzapaženije su autorke Milica Bakić Hejden, Vesna Goldsvorti i Marija Todorova. One analiziraju u kojoj meri i na koji način se balkanizam prima u javnostima pojedinih zapadnih zemalja.

Rad Milice Bakić Hejden (Bakić Hejden, 2006) nezaobilazan je u izučavanju balkanizma, jer je ona, među prvim, još početkom devedesetih primenila kritiku orijentalizma u tumačenju Balkana. Na tragu Saidove studije Marija Todorova (Todorova, 2006) će ukazati na retoriku balkanizma, tj. na mentalne obrasce putem kojih se plasiraju informacije o Balkanu. Pored ove dve autorke koje su se u knjigama *Imaginarni Balkan i Varijacije na temu Balkan* bavile balkanizacijskim diskursom,

Vesna Goldsvorti (Goldsvorti, 2005) je u delu *Izmišljanje Ruritanije* dala prikaz predstavljanja Balkana u književnosti od romantizma do 20. veka i pokazala kako su britanski pisci postavili prve simbole o Balkanu u zapadnoj javnosti. Pored njih treba pomenuti i Dušana Bjelića (Bjelić, 2003) i Tomislava Longinovića (Longinović, 2011) profesore američkih univerziteta koji se takođe u svojim radovima bave balkanizmom, i to sa stanovišta različitih pristupa, kako sociološkog tako i psihološkog.

I na srpskim univerzitetima i institutima proučavaju se predrasude o Balkanu i Srbima. Značajna su istraživanja sociologa Jova Bakića koji je deo svoje knjige *Jugoslavija - razaranje i njegovi tumači* (Bakić, 2011) posvetio proučavanju uokviravanja i diskursivnih strategija kojima su se u mnogim zapadnim zemljama mediji služili u predstavljanju Balkana uopšte i Srbije posebno za vreme ratova za jugoslovensko nasleđe. Brojni su istoričari koji se u svojim radovima posredno bave ovom temom. Među njima su Miloš Ković (Ković, 2007) koji je analizirao kako je odnos velikih sila, pre svega Britanije, poslednja dva veka uticao na građenje predstava o Srbima i određivao sudbinu ovog područja, kao i Milan Ristović (Ristović, 2003), koji se bavi predrasudama o Balkanu i Slovenima početkom 20. veka. Slobodan Naumović, (Naumović, 1999) etnolog, jedan je od svojih radova posvetio balkanizmima ('Balkanski kasapi' - mitovi i pogrešne predstave o raspadu Jugoslavije (*Nova srpska politička misao*, vol. 6, 1999, br. 1-2, str. 57-77)). Ovde treba pomenuti i Gordanu Đerić koja se bavila balkanizmom kao autorka knjige *Pr(a)vo lice množine* (Đerić, 2005) a potom i kao urednica knjige *Intima javnosti* (Đerić. Ur. 2008). Osim nje, Tanja Petrović je jedna od mlađih naučnica koja se bavi reprezentacijama Zapadnog Balkana.

Među mnogim stranim autorima koji su se bavili balkanizmom i odnosom stranih sila prema Balkanu treba posebno istaći Britanca Pola Čiltona i Dankinju Lene Hansen. Oni su specifični po tome što su tu temu tretirali uz pomoć analize diskursa i na taj način proučavali dominantne predstave o Balkanu u javnostima pojedinih zapadnih nacija. Čilton (Chilton, 2004) se, proučavajući upotrebu jezika u svetu politike, naročito bavio načinom kako se diskursom gradi odnos prema "Drugom". Posebno zanimljive su analize diskursa ovog autora kada su u pitanju ratovi za jugoslovensko nasleđe, jer je u svom radu analizirao govor američkog predsednika Bila Klintonu uoči bombardovanja SR Jugoslavije. Na sličan način se Hansen u radu *Analiza diskursa i bosanski rat* (Hansen,

2006) bavila diskursivnim strategijama koje su korišćene u stranim medijima o ratovima za jugoslovensko nasleđe. Ona već nekoliko godina koristi analizu diskursa u proučavanju spoljne politike, s namerom da teorijski objasni građenje identiteta kroz diskurs spoljne politike. Detaljno opisujući kako se diskursi uokviravaju i kako daju značenje činjenicama, Hansenova otkriva kako je politika bosanskog rata sastavljena od “suprotstavljajućih diskursa genocida, dugogodišnje mržnje, ljudskih prava i odgovornosti Zapada” (Hansen, 2006).

U demistifikaciji i demitologizaciji balkanizma posebno su se istakli Katrin Fleming (Fleming, 2001) koja se bavila orijentalizmom, Balkanom i balkanskom historiografijom, kao i Dejvid Noris (Noris, 2002) koji je dva poglavlja knjige *Balkanski mit* posvetio temi konstruisanja i tekstualnih reprezentacija Balkana.

TEORIJSKO-HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Među osnovnim pojmovima koji će se koristiti u radu i koje treba objasniti radi boljeg razumevanja same analize diskursa jesu diskursi i okviri predstavljanja. Diskurs u najširem smislu označava način na koji razumemo i govorimo o svetu oko sebe i može biti izražen govornim i pisanim jezikom, dok je okvir predstavljanja nešto širi pojam koji se putem diskursa ostvaruje u javnosti. Analiza diskursa je pristup koji objašnjava kako se diskursom oblikuje društveni svet. Po Fukou, „ona nastoji da zahvati iskaz u svedenosti i jedinstvenosti njegovog događaja, da odredi uslove njegove egzistencije, da što tačnije utvrdi njegove granice, da ustanovi njegove odnose sa drugim iskazima koji mogu biti sa njim povezani, da pokaže koje oblike iskazivanja on isključuje“ (Fuko, 1998:32).

Za analizu diskursa od velike pomoći je Goffmanova teorija uokviravanja (Goffman, 1974.) koja objašnjava kako okviri stvaraju značenja. Termin predstavljanje ili uokviravanje se koristi da bi se opisalo kako se stvaraju značenja o društvenoj stvarnosti najčešće uz pomoć već izgrađenih mitova i stereotipa. Reč je o organizaciji iskustva, ali iskustva kao društvenog fenomena. „Umesto da ispituje osobenosti 'poduniverzuma' ili 'oblasti značenja' Goffman traga za univerzalnim procesima strukturisanja iskustva i pravila kojima se oni rukovode“ (Spasić, 1996: 110 – 111). Goffman definiše okvir na

sledeći način: „Polazim od pretpostavke da se definicije situacije grade u skladu sa principima organizacije koje upravljaju događajima- barem onim društvenim- i našom subjektivnom uključenosti u njima; okvir je reč koju koristim da ukažem na one među tim osnovnim elementima koje sam u stanju da identifikujem“ (Goffman: 1974, 10). Okviri su intersubjektivni i komunikativni, jer pojedinci njima nesvesno strukturiraju iskustvo u društvenom životu kroz interakciju i komunikaciju. Tada se “složena stvarnost unutar jednostavnih okvira svodi na jasne i nedvosmislene identitete” (Bakić, Pudar, 2008: 256).

Jedno od bitnih karakteristika uokviravanja je ta što može da ospori i dovede u pitanje postojeće okvire stvarnosti. Snou i Benford razvijaju dalje Goffmanov pojam okvira u sociologiji društvenih pokreta. Oni analiziraju okvire pokreta i objašnjavaju kako uokviravanjem mogu da se mobilišu ideje društvenih pokreta i obezbedi im se podrška. U ovom dinamičnom i aktivnom procesu stvaraju se značenja i interpretacije. Po ovim autorima, u razumevanju okvira bitna su četiri aspekta: „a) konceptualizacija okvira kolektivnog delovanja i razgraničavanje njihovih karakterističnih svojstava; b) identifikacija procesa uokviravanja koja je relevantna za nastanak, razvijanje i širenje okvira kolektivnih delovanja; c) određivanje različitih sociokulturnih kontekstualnih faktora koji ograničavaju odnosno olakšavaju proces uokviravanja; d) razmatranje posledica ili implikacija procesa uokviravanja na druge društvene procese i ishode” (Snow, Benford, 2000: 612- 613).

Dok se diskurs ispoljava govorom i pisanjem, okvir predstavljanja stvarnosti je već formiran, on je “društveno saznanja struktura koja je unapred data čitavim generacijama, društvenim klasama, pa i čitavim nacijama i utiče na društveno delovanje” (Bakić 2011: 109). Ako okvir posmatramo kao “mentalno mapiranje stvarnosti” (Bakić, Pudar, 2008: 250), a diskurs kao izražavanje misli, u tom smislu određenom okviru predstavljanja stvarnosti odgovara jedan ili više diskursa. Okvir predstavljanja stvarnosti se kroz diskurs javno izražava i dobija na snazi.

Diskurs je oblik društvenog delovanja koji igra ulogu u stvaranju društvenog sveta – uključujući znanje, identitete i društvene odnose - i samim tim u očuvanju određenih društvenih modela (Jorgessen, Phillips, 2002:5). Ovde valja napomenuti da je, kada je u svojim analizama Mišel Fuko ukazivao na direktan uticaj diskursa na socijalne

odnose i strukture moći u društvu, otišao korak dalje i ustvrdio da „diskurs nije prosto ono što borbe ili sisteme dominacije prevodi u jezik nego je on ono za šta se i čime bori“ (Fuko, 2007:9). Diskursom se zadobija moć, a promene u diskursu mogu da promene i realnost na koju se odnose. Tada dolazi do diskursivne borbe kada diskursi osvajaju hegemoniju.

Po teoriji diskursa Laklaua i Muff (Laclau, Mouffe, 1985), „diskursom se uspostavlja zatvorenost, privremeni prekid u fluktuacijama značenja znakova“ (Jorgensen, Phillips, 2002: 28), koji, ipak, nikada nije konačan, jer u diskursivnom polju uvek postoji još mogućih značenja. Laklau i Muf shvataju diskurs kao rezultat antagonizama koji se javljaju usled hegemonijske intervencije. U političkim procesima se posredstvom moći stvaraju identiteti koje mi poimamo kao objektivne. Po njihovoj teoriji analiza diskursa je „dekonstrukcija struktura koje uzimamo zdravo za gotovo; ona pokušava da pokaže da je određena organizacija sveta rezultat političkog procesa sa društvenim posledicama“ (Jorgensen Phillips, 2002:48).

Po kritičkoj teoriji diskursa, diskurs je društveno uslovljen i sam uslovljava društvenu stvarnost. U kritičkoj teoriji diskursa, najvažnija distinkcija je između diskursivnih i nediskursivnih praksi. Diskursivne prakse su te koje, konstruišući društvene identitete i odnose, omogućavaju njihovu reprodukciju ili promenu. Ferklaif sagledava diskursivne prakse, događaje i tekstove u širem društvenom kontekstu gde su jednako relevantne „diskursivne prakse koje konstruišu predstave o svetu, društvenim subjektima i društvenim odnosima, uključujući i odnose moći, i uloge koje te diskursivne prakse igraju u produbljivanju interesa određene društvene grupe“ (Fairclough: 1993; 1995a u Jorgensen, Phillips, 2002: 63). Sa jedne strane, društvene prakse oblikuju diskurs, dok sa druge kao posledicu imamo povratni efekat diskursa na raspoloženje javnosti i efekat na određenu politiku. Analiza diskursa se po ovoj teoriji sastoji iz tri nivoa: lingvističke analize, analize diskursivnih praksi (nastanak i recepcija teksta) i analize šireg socijalnog konteksta, tzv. društvenog matriksa diskursa (Fairclough 1992b, u Jorgensen, Phillips, 2002: 86) kada treba posegnuti za širim društvenim i kulturnim teorijama. Kritička analiza diskursa se bavi „načinom na koji dolazi do zloupotrebe društvene moći, dominacije, nejednakosti, kako se reprodukuju i osporavaju kroz tekst i govor u društvenom i političkom kontekstu“ (Van Dijk, 2001:352).

Diskurs može da označava određen tekst i skup tekstova, a jedan određeni tekst može da bude element više diskursa. Lene Hansen govori o bazičnim (osnovnim) diskursima koji predstavljaju analitičke konstrukcije u spoljnoj politici a koji su zasnovani na “velikom broju tekstova, sa što širim opsegom žanrova, uključujući političke govore i intervjue, novinarske reportaže i članke, akademske analize, književne romane” (Hansen, 2006: 95).

Diskurs se ispoljava različitim diskursivnim strategijama. Diskursivne strategije su “opšte zamisli o načinima na koje se na retorski što ubedljiviji način da uokviriti stvarnost u cilju što ubedljivijeg uticanja na javnost, tj. na oblikovanje javnog mnjenja” (Bakić, 2011:110). Diskursivne strategije koriste se u najširem smislu da se prouče poruke koje korisnici daju o sebi i drugima u javnosti. Na taj način u tekstovima dobijamo uvid u “njihovu strukturu, rečnik i skrivene poruke” (Kolsto u Đerić, 2008: 14) i otkrivamo “značenja tekstova koji su konstruisani kao socijalni fenomeni u javnom prostoru i u interakciji između pošiljaoca, primaoca/laca i drugih tekstova” (Ibid: 29). Budući da sam termin strategija upućuje na moć, otuda bi diskursivna strategija upućivala na analizu odnosa jezika i moći. Diskursivne strategije se često koriste za očuvanje *statusa quo* ili za promenu političke ili socijalne situacije. Po Ferklaflu, “svaki komunikacijski događaj funkcioniše kao oblik društvene prakse koja reprodukuje ili osporava poredak diskursa” (Jorgensen, Phillips, 2002: 70), a i sam se oblikuje kroz ovaj odnos. Pod poretkom diskursa on podrazumeva sve diskurse i žanrove koji figuriraju u određenoj društvenoj oblasti. Ovaj poredak se reprodukuje ili menja kroz diskursivne prakse koje se bore za hegemoniju. Hegemonija nikada nije stabilna već je promenljiva i nestabilna, a konsenzus je uvek tek pitanje stepena: „kontradiktorna i nestabilna ravnoteža“ (Fairclough, 1992b: 93 u Jorgensen, Phillips, 2002: 70).

Diskursivne strategije služe za sprovođenje društvenih interesa određenih političkih i poslovnih krugova koji širenjem stereotipa uspostavljaju ideološki uticaj ili ostvaruju svoje privredne ciljeve. Prema Fan Dajku koji je u okviru kritičke analize diskursa analizirao predrasude u diskursivnoj reprodukciji rasizma, uloga takvih centara moći je da “veliki deo vesti u sredstvima masovnog opštenja *a priori* oblikuju, čime se novinar suočava sa unapred zadatim viđenjem situacije na terenu” (Van Dijk, 1985: 72 u Bakić, 2008: 146). Osim toga, diskursivne strategije stereotipizacijom dovode do

esencijalizovanja kada se uopštavanjem odlika neke grupe ili njenog vođstva i izdvajanjem izvesnih karakteristika jedne grupe ili nekih aspekata njihove društvene misli i prakse ostavlja utisak da su te karakteristike nepromenljive, i što je još važnije da su svojstvene toj grupi i naročito tipične za nju za razliku od ostalih grupa.

Ako se diskursi prenose kroz generacije nepromenjeni u svojoj suštini, nastaje “diskursno okoštavanje” ili “tekstualni stav” (Clifford, 1986: 264, Said, 1978: 92-94) u Todorova, 2006: 74). Upravo takvo okoštavanje karakteristično je za balkanizam, diskurs koji je toliko ukorenjen da “više nije neophodno da se artikulišu do detalja povezani znakovi: ‘Balkan’ je sada bio dovoljno poznat čitaocima da su oni mogli da ‘popune znakove’ po svome” (Hansen, 2006: 44).

Čitav jedan žanr se danas bavi “problematikom prikazivanja ‘drugosti’”, kao i disciplina imagologija koja se bavi “slikama drugog u književnosti” (Todorova, 2006: 54). Ovde je potrebno ukazati da se na književnost misli u širem smislu tako da se u okviru imagologije proučavaju i novinarski kvazi akademski tekstovi koji imaju značajan uticaj na širenje balkanističkog diskursa u javnostima zapadnih zemalja. Balkanizam su najvećim delom i činili putopisi, novinske reportaže i istorijske knjige, a kada su i korišćena stručna znanja ona su “manje povezana sa naučnim a više sa novinarskim krugovima, diplomatijom i međunarodnim pravom” (Bjelić, 2003:23).

Prema istraživanjima Bakića, koji je analizirao kako su okviri tumačenja stvarnosti i njima pripadajući diskursi upotrebljavani u štampi SAD, Velike Britanije, Nemačke, Francuske, Italije u periodu ratova za jugoslovensko nasleđe, najčešći okviri predstavljanja o kojima se govori kada se analizira pisanje zapadne štampe o Srbiji su: okvir sukoba civilizacija, hladnoratovski okvir, okvir agensor – žrtva, okvir Drugog svetskog rata. Svaki od ovih okvira se izražava jednim ili sa više diskursa od kojih su se u predstavljanju Srba u zapadnim medijima najviše koristili sledeći: antikomunistički, orijentalistički, balkanistički, diskurs holokausta, humanitarističko-imperijalni diskurs.

Po Bakiću (Bakić, 2008), okvir sukoba civilizacija poslužio je za geopolitičko razdvajanje protestantskog/katoličkog demokratskog Zapada od pravoslavnog/muslimanskog socijalističkog Istoka s tim što su u okviru njega različito delovali orijentalistički i balkanistički diskurs. Dok je prvi služio da podrugojači azijski Istok i nehrišćane, balkanizmom se najpre ceo Balkan predstavlja kao primitivni Drugi, a potom

se on diferencijalno primenjuje na različite narode na Balkanu. Hladnoratovski okvir i njemu pripadajući antikomunistički diskurs su suprotstavljali dobre demokrate i loše komuniste prema ideološkoj podeli koja je još uvek delovala uprkos padu Berlinskog zida i raspadu SSSR-a. U zemljama pobednicama II svetskog rata neretko je korišćen okvir Drugog svetskog rata kao podokvir osnovnog okvira agresor žrtva, kao i diskurs holokausta čime je Milošević poređen sa Hitlerom. Pod okvirom agresor-žrtva često je delovala strategija viktimizacije. Po Bakiću (Bakić, 2011) ovaj okvir koriste socijalni demokrati i levi liberali kada je početkom rata u Bosni trebalo zaštititi ugroženog (u ratu u Bosni to su bili Muslimani, dok su Srbi predstavljeni kao agresori bili demonizovani). Tada deluje i humanitarističko-imperijalni diskurs u kome se često koristila reč genocid kako bi se opravdala vojna intervencija na „agresora”. Osim Bakićeve, jednu od tipologija diskursa u zapadnoj štampi ponudila je i Lene Hansen (Hansen, 2006) po kojoj su se u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije prepoznavala dva osnovna diskursa: balkanistički diskurs koji je formirao 'Balkan' kao nasilan, plemenski, pun mržnje i zaostao, a koji je otelotvorio ovu Drugost pre stotinu, čak hiljadu godina (Hansen, 2006:96) i diskurs genocida koji je pozivajući se na moralnu odgovornost "razdvajao multikulturalne i demokratske 'bosanske žrtve' od 'srpskih agresora'"(Ibid:96).

Navedeni diskursi i okviri predstavljanja prepoznavali su se u stranoj, uglavnom angloameričkoj, nemačkoj i austrijskoj štampi. Oni će poslužiti kao modeli diskursa i okvira predstavljanja za koje će se u ovoj analizi italijanske štampe utvrditi da li odgovaraju ili se razlikuju od modela diskursa i okvira predstavljanja kojim je u italijanskoj javnosti predstavljana stvarnost ratova za jugoslovensko nasleđe devedesetih godina dvadesetog veka. Navedena tipologija poslužiće kao polazna tačka podložna izmenama, jer su, kako je već gore naznačeno, ovi okviri različito delovali u odnosu na politički, društveni i ekonomski kontekst zemlje u okviru koje se diskursi proučavaju. To ujedno predstavlja i najveću posebnost i inovativnost rada, jer će autorka obratiti pažnju da li se mogu prepoznati neki okviri, diskursi i stereotipi o Balkanu i zaraćenim stranama na njemu koji su tipični za Italiju, a ne javljaju se na drugim mestima. Pored analize medija, radi boljeg uvida u italijanski odnos prema ratovima za jugoslovensko nasleđe, biće analizirani i pojedini tekstovi iz italijanske nauke, književne naučno-popularne vrste, kao što su dnevници, memoari, putopisi, eseji, biografije, kao i novinske reportaže i

istorijske knjige. Ova analiza će biti u drugom planu, ali će ipak u izvesnoj meri približiti one akademske i izvesne književne pristupe u oblikovanju odnosa prema ratovima za jugoslovensko nasleđe u Italiji. Sem toga, analiza će utvrditi meru slaganja odnosno razilaženja akademskog i novinarskog predstavljanja pomenutih ratova, tj. meru zastupljenosti svakog od pomenutih diskursa u njima.

Iako rad svojom prirodom nosi određena ograničenja, jer nisu obuhvaćeni svi italijanski listovi već samo dva najuglednija i najuticajnija, a ideološki suprotstavljena, analiza sadržaja trebalo bi da osvetli nekoliko aspekata: koji su dominantni medijski diskursi o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije, kako su oblikovani, u kojoj meri je iz prošlosti “ponovo otkrivan” balkanistički diskurs i koje su njegove karakteristike krajem XX veka, koliko je u Italiji izražen hladnoratovski okvir i antikomunistički diskurs, a koliko okvir sukoba civilizacija i balkanistički diskurs, u medijima koje ideološke orijentacije su oni najprisutniji, u kojim medijima je prisutan okvir agresor žrtva, kao i koliko su prisutni stavovi katoličke crkve u listovima različite ideološke usmerenosti na temu ratova za jugoslovensko nasleđe. Osim stavova crkve analiza će pokazati koje su to političke i intelektualne grupe i na koji način oblikovale diskurse o ovim ratovima, kao i kakve će u narednom periodu takav diskurs posledice imati na javnost i na spoljnu politiku Italije.

Budući da se period prve polovine devedesetih koji će biti analiziran grubo može podeliti u četiri perioda, tako će se i u radu pratiti kako su se dominantni okviri predstavljanja i diskursi preplitali i smenjivali po učestalosti javljanja kroz ta četiri perioda. Prvi period će obuhvatiti prve sukobe u Sloveniji, pa onda one u Hrvatskoj, sve do datuma kada su Slovenija i Hrvatska proglasile nezavisnost; drugi period počinje u julu 1991. kada počinju i prve reakcije u Italiji o secesiji bivših jugoslovenskih republika i obuhvata period do januara 1992. kada je Italija zvanično priznala nezavisnost ove dve države; treći period počinje referendumom za nezavisnost Bosne i Hercegovine i početkom rata u BIH do Vens-Ovenovog plana i uspostavljanja zaštićenih zona u januaru 1993; i četvrti koji počinje sa ovim događajima i traje sve do potpisivanja mira u Dejtonu (januar 1993 - novembar 1995).

Hipoteze koje će se u disertaciji proveravati su sledeće:

1. Od prvih sukoba u bivšoj Jugoslaviji pa sve do juna 1991. liberalna javnost Italije nije bila naklonjena secesiji Slovenije i Hrvatske.

Detaljnija analiza italijanske štampe na temu secesije Slovenije i Hrvatske od Jugoslavije ispitaće da li su se komentatori bavili slovenačkim i hrvatskim naporima da se odvoje od Balkana i izgradnjom njihovog novog nacionalnog identiteta, ili su više bili okupirani ulogom koju je Italija raspadom Jugoslavije mogla da ostvari u međunarodnim odnosima i time kako će se raspad SFRJ i stvaranje novih država na njenom tlu odraziti na njenu unutrašnju stabilnost. Neposredno pre početka sukoba zvanična Italija nije bila blagonaklona prema odvajanju Hrvatske, a naročito Slovenije, jer je to predstavljalo pretnju za slabljenje italijanskog uticaja, a jačanje ideje *Mitteleurope*. U ovom periodu tadašnje italijanske vlasti su želele stabilnost na granicama sa susedima i odgovaralo im je da Slovenija ostane u okviru Jugoslavije. U Italiji se u prvi mah osećalo protivljenje produbljivanju razlika između (severo) zapadnih i (jugo) istočnih delova zemlje koje su proglašavale “prve naprednijim, bogatijim, vrednijim, tolerantnijim, demokratskijim, jednom rečju, evropskijim, u poređenju sa primitivnim, lenjim, netolerantnim Balkanom” (Bakić-Hejden, 2006:41).

Osim zvanične Italije, delovale su struje u italijanskom javnom mnjenju koje će biti mnogo otpornije na uticaje Vatikana i blagonaklonije održanju Jugoslavije. Otuda se u ovom delu javnosti pretežno liberalne orijentacije često upotrebljavao “termin Balkan i Balkanci mnogo bezazlenije, za geografsko i političko imenovanje, ali ne uvek obojeno svim onim bolestima koje nabrajaju kritičari balkanskog govora diskursa moći” (Patterson, 2003: 132). U italijanskoj štampi je početkom rata u Jugoslaviji više izražena zabrinutost da ovaj događaj, takozvani “efekat Slovenije” (Patterson, 2003: 134), ne uzburka neke regije Italije koje bi, takođe, bile spremne na otcepljenje.

2. U periodu neposredno pre početka ratova u bivšoj Jugoslaviji³ događaji se u najeminentnijim italijanskim dnevnim listovima prikazuju u hladnoratovskom okviru u kome su “komunisti” po inerciji viđeni kao glavni neprijatelji “zapadnih demokrata”.

³ Ovde se pre svega misli na 1991, tj. period posle kraja Hladnog rata kada se i započinje ova analiza italijanske štampe. U tom periodu je, i posle pada Berlinskog zida i raspada SSSR-a, još uvek živ hladnoratovski diskurs u onom delu zapadne javnosti koja je i ranije bila u ideološkom sukobu sa komunistima. „Komunistima“ su u to doba na Zapadu

Hladnoratovski okvir delovao je kroz antikomunistički diskurs kojim su se po Bakiću (Bakić, 2011), najpre u austrijskoj i nemačkoj štampi, a potom i italijanskoj, određivale vlade Slovenije i Hrvatske kao demokratske, dok je Srbija sa Slobodanom Miloševićem na čelu smatrana komunističkom.

Očekuje se da će u italijanskoj nekomunističkoj štampi od marta do decembra 1991. (posle čega dolazi do priznanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske) sve brojniji biti tekstovi, najčešće u hladnoratovskom okviru, o srpskoj komunističkoj vlasti. Tada se u italijanskim konzervativnim i vatikanskim medijima pojavljuje sve više negativnih tekstova o Srbima koji su usledili kao odgovor na optužbe srbijanske štampe da Vatikan pomaže slovenačku i hrvatsku stranu u sukobu.

Italijanska javnost se pozivala da zaštiti „demokratsku liberalnu Sloveniju i Hrvatsku” od “komunista iz Srbije”. Ovakva podela očekivana je zbog hladnoratovskog propagandnog sukoba kada su komunisti na Zapadu prikazivani kao „neprijatelji ‘slobodnog i demokratskog sveta’ i naslednici ‘orijentalnog despotizma’ koji se Rusiji na vaskolikom Zapadu tradicionalno pripisuje” (Bakić,1999). Budući da je za razliku od ostatka Jugoslavije u Srbiji i Crnoj Gori socijalizam najduže opstao, to je uticalo da na Zapadu ideološki stereotipi o komunizmu još više učvrste etničke stereotipe prema Srbima. Tome je naročito dopriniosio „komunistički ugled” srpskog predsednika koji je istican u zapadnoj štampi još od druge polovine osamdesetih.

Međutim, ovaj okvir se različito primenjivao u konzervativnoj i liberalnoj štampi. Iako će liberalni list *Republika* imati mnogo uravnoteženiji stav od konzervativnog lista *Korijere dela sera*, koji je još od početka ratova za jugoslovensko nasleđe demonizovao Srbe, u liberalnom listu se očekuje prisustvo hladnoratovskog okvira i antikomunističkog diskursa koji je, kako su pokazale i dosadašnje analize zapadnih medija (Bakić, 1999), karakterističan upravo za liberalnu i socijaldemokratsku štampu.

3. U periodu od marta do decembra 1991. konzervativna javnost Italije predvođena Vatikanom podrugojačuje Srbe diskursom balkanizma koji se često javlja isprepleten sa antikomunističkim diskursom.

pežorativno nazivani političari na Balkanu koji su i dalje ostali verni ideologiji i idealima socijalizma.

Iako se i od ranije u konzervativnim listovima mogao prepoznati diskurs balkanizma, ovaj diskurs se transformisan ponovo javlja početkom marta 1991. Dolazi do reprodukcije orijentalizma kada se unutar Balkana izdvajaju narodi koji su manje ili više demokratski. Naime, tada na stavove u italijanskoj štampi umnogome utiče propaganda u srbijanskoj štampi. Upravo kako je u svojoj štampi Slovenija gradila imidž nebalkanske centralnoevropske zemlje, tako je i pisanje štampe u Srbiji izvršilo uticaj da se promene stavovi javnog mnjenja određenih zapadnih zemalja o Srbima. Diskurs balkanizma, koji je predstavljao ceo Balkan kao civilizacijsko i kulturno drugačiji, transformisan je, i sada se koristi da označi pravoslavne Srbe kao Druge u odnosu na katoličke Hrvate. Na jačanje ovog diskursa uticale su promene u samoj realnosti (proglašenje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, napad JNA, čiji su pripadnici nosili crvene petokrake, na Dubrovnik, temeljno razaranje Vukovara), kao i drugi diskursi koji su ga podržavali (diskursi katoličke crkve i partija koje su pod uticajem Vatikana).

Istovremeno je na delu i hladnoratovski diskurs koji je demonizovao Srbe kao komunističko Drugo, pa se u nekim tekstovima u tom periodu očekuje preklapanje balkanističkog i antikomunističkog diskursa. Postoji jasno razgraničenje između Zapada, protestantsko – katoličkog, kapitalističkog i demokratskog, i Istoka pravoslavno muslimanskog, socijalističkog i autoritarnog (Bakić, 2011:114).

Iako taj uticaj možda nije bio presudan, posle devetomartovskih demonstracija u Beogradu i propagande u domaćoj štampi, markiranje Srbije kao komunističke zemlje učvršćeno je i u onim zemljama gde do tog trenutka nije bilo toliko negativnih stavova o ovom delu Jugoslavije. To se očekuje i u italijanskom javnom mnjenju, gde će od marta do decembra 1991. (posle čega dolazi do prvih međunarodnih priznanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske) sve brojniji biti tekstovi, najčešće u hladnoratovskom okviru, o srpskoj komunističkoj vlasti i vojsci. Tada se u italijanskim konzervativnim i vaticanskim medijima pojavljuje sve više negativnih tekstova o Srbima kao odgovor na optužbe srbijanske štampe da Vatikan pomaže slovenačku i hrvatsku stranu u sukobu.

4. Posle izbijanja samog rata, od juna 1991. u italijanskim konzervativnim medijima se očekuje izraženiji okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom. Dolazi do reprodukcije orijentalizma kada su pravoslavni Srbi balkanizovani.

Polazi se od pretpostavke da je kod prikazivanja ratova za jugoslovensko nasleđe u Italiji prisutan okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom. U italijanskoj štampi su se mogla čuti mišljenja da “zapad ne sagledava Srbiju i Bosnu kao deo Evrope i samim tim ne kao deo sveta koji ima prava na privilegije” (Casucci, 1993: 160-161 prema Patterson, 2003: 133). Međutim, umesto prikazivanja muslimanskog kao Drugog, ovde su suprotstavljeni katolički i pravoslavni kulturni krugovi. To je i očekivano, jer je reč o početku ratova za jugoslovensko nasleđe, kada Muslimani još uvek nisu među glavnim delatnicima sukoba. Secesijom Slovenije i Hrvatske u fokusu su sukobi između katoličkih Slovenaca i Hrvata i pravoslavnih Srba koje pomaže komunistička JNA. Naime, dolazi do reprodukcije orijentalizma, jer su se pojedini italijanski novinari različito odnosili prema slovenačkom i hrvatskom katoličkom stanovništvu i srpskom pravoslavnom. Tako će se u jednom delu italijanske štampe Slovenci prikazivati kao deo centralne Evrope “koji dele zajedničku kulturu sa tom regijom” (Patterson, 2003: 115) za razliku od Balkanaca koji su posmatrani kao “korumpirano i primitivno društvo” (Patterson, 2003: 116). Pronađen je novi narod u samoj Evropi koji je mogao da posluži za građenje “Drugog”, “neprijatelja”, “oličenje Zla”, a da pri tom ne dođe do optužbi za rasizam i islamofobiju.

Balkanistički diskurs se naročito očekuje u italijanskim konzervativnim medijima. Pretpostavka je da će na ovakvo reprezentovanje stvarnosti imati najveći uticaj Vatikan i demohrišćanska stranka koja je početkom devedesetih na vlasti u Italiji. Valja podsetiti da je početkom devedesetih predsednik Italije bio demohrišćanin Frančesko Kosiga koji je izražavao „solidarnost hrišćanskom mučeničkom hrvatskom narodu na koji su se okomile vojne jedinice koje izvršavaju operacije koje se kose sa vojničkom čašću i tradicijom JNA” (Bakić, 1999).

5. Dok su se do početka rata u BiH u italijanskoj konzervativnoj štampi koristili balkanistički i antikomunistički diskurs, posle početka rata se u Italiji, bez obzira na ideološke razlike, po ugledu na američku i englesku liberalnu štampu, očekuje veće prisustvo okvira agresor - žrtva sa humanitarno - imperijalističkim diskursom.

Očekuje se da će tokom rata u BiH, italijanski listovi, vođeni medijskom kampanjom vlada SAD i Velike Britanije, uokviravati rat u Bosni okvirom agresor žrtva. Okvir sukoba civilizacija za tu svrhu nije odgovarao, jer ovaj okvir sugerise nemogućnost

zajedničkog života pripadnika različitih civilizacija, a to, za razliku od Jugoslavije, nije bio slučaj sa BiH koju je trebalo sačuvati. Dok se okvir sukoba civilizacija pokazao funkcionalnim u nemačkim i austrijskim javnim glasilima kada su ona radila na ideološkom osmišljavanju i pravdanju razbijanja Jugoslavije, sada je za očuvanje BiH mnogo delotvorniji bio okvir agresor žrtva (Bakić, 2011). Kroz njega se prikazivala multikulturalna Bosna koju treba sačuvati od «etničkog čišćenja» koje sprovode Srbi. Naime, pod izgovorom političke korektnosti, mnogim zapadnim vladama bilo je potrebno da prikažu svoju politiku kao onu koja štiti muslimane, pa je tako u ratu u BiH trebalo zaštititi muslimanski živalj koji je zbog toga prikazivan kao žrtva, dok je u Srbima viđena nova opasnost za mir na Balkanu, pa su oni sve više proglašavani agresorima (Bakić, 2011). Ovaj okvir naročito je pogodovao levim liberalima i socijaldemokratama koji su bili u prilici da pokažu politički korektnu islamofiliju.

U ovom delu zapadne javnosti Srbi su prikazivani kao genocidna nacija, „glavni krivci” za rat u Hrvatskoj, BiH, a potom i za sukobe na Kosovu. Umesto prikazivanja građanskog rata u BiH kao nastavka sukoba Srba i Hrvata, započetog na nivou Jugoslavije, kao i samih građana BiH, pojedinim zapadnim medijima je, zarad političkih i ekonomskih interesa njihovih vlada, više odgovaralo da prikažu ovaj rat kao agresiju Srbije nad Bošnjacima. Na delu je bila viktimizacija Bošnjaka i demonizacija Srba. Za tu svrhu idealan okvir bio je okvir agresor žrtva sa humanitarističko imperijalističkim diskursom. Humanitarističko imperijalistički diskurs je imao zadatak da podstakne na intervenciju liberalne vlade pojedinih zapadnih zemalja koje je trebalo da u ratu u BiH odbrane višetetnički ideal i nedužno muslimansko stanovništvo od srpske agresije koju je predvodio „kasapin s Balkana” (Bakić, 1999). Srpska vlast je poistovećena sa srpskim narodom koji je figurirao kao najveći i isključivi krivac za zločine. Komunistička ideološka pozadina predsednika Srbije naročito će uticati da se Srbi optuže za »agresiju«. Po Lene Hansen (Hansen, 2006: 89), dva su bazična diskursa prepoznata: balkanistički i diskurs o genocidu. Pretpostavlja se da je potonji dobijao na intenzitetu i u italijanskoj štampi kako je rat u BiH napredovao.

METODOLOGIJA

Najvažnije metodološko sredstvo koje će biti korišćeno i koje predstavlja osnovu samog istraživanja je analiza sadržaja. Metodologija u ovom radu će osim kvantitativne uključiti i kvalitativnu analizu tekstova iz odabrana dva italijanska medija. Ovo složeno istraživanje obuhvatiće korišćenje različitih izvora podataka, kako primarnih tako i sekundarnih. To podrazumeva pre svega analizu pisanja dva najuticajnija italijanska lista *Korijere dela Sera* i *Republika*, ali i poređenje rezultata ove analize sa već postojećim sociološkim istraživanjima o pisanju strane štampe o ratovima za jugoslovensko nasleđe.

Medijski tekstovi će u analizi biti sistematski proučavani i selektovani uz pomoć ključnih reči: bivša Jugoslavija, Jugoslavija, Slovenija, Hrvatska, Bosna, Srbija, Milošević, Tuđman, Izetbegović iz postojeće internet arhive za koje je autorki potvrđeno iz listova *Korijere dela Sera* i *Republika* da su svi sakupljeni u arhivama i da su predstavljeni u integralnoj verziji. Tako ćemo steći uvid u načine na koje se određena ideološka slika stvarnosti reflektuje kroz pomenute medijske diskurse, kao i načine na koje se proizvodnja ovakvog medijskog diskursa u obrnutom smeru odražava na samu stvarnost. To će, nadalje, ukazati da li dominantni ideološki, politički i ekonomski faktori igraju manju ili veću ulogu u formiranju stereotipa u medijskim diskursima.

Primenom uporednog metoda, uz punu svest o ograničenju poređenja podataka iz primarnih i sekundarnih izvora, dobiće se, makar i ograničeni uvid u to da li su italijanski konzervativni i liberalni listovi pratili obrazac predstavljanja ratova za jugoslovensko nasleđe u odnosu na već postojeće analize diskursa engleskih i američkih medija koji su do sada najviše analizirani. Ishod poređenja mogao bi da bude heuristički značajan kao izvor hipoteza za nova istraživanja, na primer o ideološkoj hegemoniji anglo-američkih sredstava masovnog opštenja u zapadnom svetu.

Iz celog perioda devedesetih u istraživanju ću se koncentrisati na odabranih 10 ključnih događaja koji su obeležili ratove za jugoslovensko nasleđe. U uzorak će ući oni tekstovi koji se odnose na ove događaje u pomenutim italijanskim listovima.

1. 1990. godina Izbori u Sloveniji (mart), Hrvatskoj (april, maj), BiH (novembar), Crnoj Gori i Srbiji (decembar)
2. Od 31. marta 1991. (sukobi na Plitvcama) do 10. maja 1991.(incidenti u Borovom Selu)

3. Od avgusta do novembra 1991. (bitka za Vukovar, napad na Dubrovnik)
4. Početak misije UNPROFOR-a na teritoriji bivše Jugoslavije 21. februar 1992
5. Referendum za nezavisnost 1. mart 1992. (ubistvo starog svata na Bašćaršiji 1. mart 1992.)
6. Povlačenje JNA sa teritorije BiH april 1992; Napad na kolonu JNA u Dobrovoljačkoj ulici 3. maj 1992; Tuzlanska kolona 15. maj 1992; smrt 12 banjalučkih beba (kraj maja - jun 1992);
7. Opsada Sarajeva – ulica Vase Miskina 27. maj 1992; Markale masakri 5. februar 1994, 28. avgust 1995.
8. Srebrenica masakr jul 1995.
9. Operacija Oluja 4 -7. avgust 1995.
10. Dejtonski mirovni sporazum 1 -21. novembar 1995.

Kvantitativna analiza sadržaja obuhvatiće broj i procentualni udeo tekstova o nekom od događaja, prostor koji tekst zauzima na stranici, opremljenost karikaturama ili fotografijama po uzoru na metodologiju koju predlažu Vojin Milić (Milić, 1996) i Stjepan Gredelj (Gredelj, 1986). Tako će, na precizan način biti izmeren značaj koje su dobile određene teme, događaji, delatnici u pomenutim italijanskim dnevnicima. Kvalitativna analiza sadržaja obuhvatiće procenu vrednosne usmerenosti i jačinu poslate poruke o različitim političkim vođama, nacijama, ideološkim grupama (Milić, 1996; Gredelj, 1986), kao i analizu diskursa koja neće ulaziti u tanane lingvističke nijanse, već će prevashodno, sledeći tradicije kritičke analize diskursa, biti usmerena na ideološko politička značenja određenih poruka u italijanskom društvenom kontekstu. Prema tome, analiza sadržaja bi trebalo da na kraju dovede i do analize specifičnih ideologija u italijanskom društvu.

Analizu diskursa sproveda bih vodeći se istraživanjima Jova Bakića i Dankinje Lene Hansen u čijem dosadašnjem radu su već navedeni korišćeni okviri i diskursi u zapadnoj štampi za vreme ratova za jugoslovensko nasleđe. Analiza italijanskih tekstova pokazaće koliko i na koji način se u italijanskim medijima koristio okvir sukoba civilizacija, hladnoratovski okvir, okvir agresor žrtva, okvir Drugog svetskog rata, imperijalni okvir, zatim orijentalistički, balkanistički, diskurs holokausta, humanitarističko imperijalistički diskurs i intervencionistički diskurs.

Pored analiziranja vesti, izveštaja, saopštenja posebna pažnja biće na tekstovima sa analizom vesti, intervjuima, komentarima, člancima ali i ostalim novinarskim formama. Dubinska analiza sadržaja kolumni i intervju političara i intelektualaca koji ostvaruju naročiti uticaj na kreiranje javnog mnjenja nezamenljiv je metod ukoliko se želi doći do načina na koji se okviri stvarnosti putem diskursa, diskursivnih strategija i stereotipa stvaraju i reprodukuju.

OČEKIVANI REZULTATI I NAUČNI DOPRINOS

Tema ratova za jugoslovensko nasleđe izabrana je, pre svega, zato što je autorka iz Srbije, rođena u Jugoslaviji, pa samim tim postoji interesovanje za to kako se raspad zemlje u kojoj je rođena predstavlja u stranim medijima. Dodatan razlog je što su, kako su pokazali Hansen i Bakić, ovi ratovi izazvali ogromnu debatu u zapadnim medijima tokom koje su se prepoznavali interesi različitih centara moći.

Iako su i ranije autori u Srbiji analizirali uokviravanje ratova za jugoslovensko nasleđe u zapadnoj štampi, najviše analiza izvršeno je na angloameričkim štampanim medijima, dok su tekstovi listova nemačkog, francuskog i italijanskog govornog područja uglavnom obrađivani preko prevoda informativnih agencija. Značaj ovog rada je, između ostalog, u tome što će biti analizirani primarni izvori sa mnogo većim brojem tekstova, za koje se pretpostavlja da su u integralnijoj verziji od tekstova koji se prevode preko informativnih agencija. Inovativnost rada je što ćemo dobiti uvid u način na koji se gradio italijanski diskurs o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije, kao i na stereotipe kojima je formulisan italijanski balkanizam u medijima.

Istraživanje osnovnih tendencija u diskursu italijanskih medija o ratovima za jugoslovensko nasleđe pokazaće pored zvaničnog stava Italije, zemlje koja je podržavala

u vojnom smislu NATO, i stavove opozicije italijanskoj Vladi, kako liberalnih tako i konzervativnih partija, ali i ostalih aktera italijanskog društva, kao što su crkva, pripadnici građanskog društva i nevladinog sektora. U Italiji su do februara 1992. na vlasti Demohrišćanska i Socijalistička stranka, što dodatno komplikuje analizu budući da se očekuje da se ove partije različito odnose prema sukobljenim stranama u ratu za jugoslovensko nasleđe. Opoziciona komunistička partija je oslabljena, ali će njeni stavovi upotpuniti sliku o raspoloženju italijanske javnosti. Posle afere *mani pulite* oformljena je tehnička Vlada sve do početka 1994. kada u Vladu ulaze partije desne političke orijentacije kao što je već pomenuta Liga za sever i Forca Italia Silvija Berlusconija koje uspostavljaju novi odnos prema ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije. Prilikom ovakve dubinske analize se, osim političkih uticaja, očekuje jasno prepoznavanje uticaja katoličke crkve na konzervativnu javnost Italije i izostanak takvog uticaja u liberalnoj javnosti. Takođe, analiza publikacija italijanske nauke i literature doprineće da se domaćoj naučnoj i stručnoj javnosti približe stavovi dela akademske javnosti, profesora i publicista koji su se bavili ratovima za jugoslovensko nasleđe. Posebno će se pratiti da li se i u kojoj meri akademske analize ratova za jugoslovensko nasleđe razlikuju od novinarsko-publicističkih.

STRUKTURA

1.1. Teorijsko-hipotetički okvir istraživanja

1.1.2. Predmet i cilj istraživanja

1.1.3. Diskursi, diskursivne strategije i okviri predstavljanja: definicija i funkcije

1.1.4. Hipoteze

1.2. Metodologija

2. STEREOTIPI O BALKANU NA ZAPADU

2.1. Okviri predstavljanja Balkana u pojedinim zemljama na Zapadu

2.2. Dominantni diskursi o ratovima za jugoslovensko nasleđe

2.3. Civilizacijski, religijski, hladnoratovski i etnički stereotipi o Srbiji

3. PREDSTAVLJANJE RATOVA ZA JUGOSLOVENSKO NASLEĐE U ITALIJANSKOJ ŠTAMPI

3.1. Medijska uvertira ratovima i predstavljanje jugoslovenskih republika

3.1.1. Orijehtalistički i balkanistički diskurs u listovima *Korijere dela Sera* i *Republika*

3.1.2. Primena balkanizma u italijanskoj politici devedesetih godina 20.veka

3.1.3. Antikomunistički diskurs u liberalnoj i konzervativnoj štampi

3.1.4. Otpor liberalnog dela javnosti secesiji Slovenije i Hrvatske

3.2. Zahuktavanje rata u BiH i zagovaranje vojne intervencije NATO-a

3.2.1. Šta se desilo s balkanizmom?

3.2.2. Okvir agresor žrtva i humanitarno imperijalistički diskurs u liberalnoj i konzervativnoj štampi

4. ULOGA KATOLIČKE CRKVE U UOKVIRAVANJU RATOVA NA BALKANU

4.1. Poređenje jačine uticaja katoličke crkve na *Korijere dela sera* i *Republika*

4.1.1. Diskursivne strategije katoličkih konzervativaca u demonizaciji pravoslavnih Srba

5. ORIJENTALIZAM I BALKANIZAM SAVREMENE ITALIJANSKE NAUKE I PUBLICISTIKE

5.1. Italijanska publicistika o raspadu SFRJ i ratovima na njenom prostoru

5.2. Sa Apeninskog na Balkansko poluostrvo: putopisci o Balkanu i Balkancima

5.3. Analiza najznačajnije italijanske akademske literature o ratovima za jugoslovensko nasleđe

5.4. Kritika balkanizma u italijanskoj akademskoj misli

ZAKLJUČAK

Literatura

OPIS POGLAVLJA

1. Teorijsko-hipotetički okvir istraživanja

U prvom poglavlju definišu se okviri predstavljanja, diskursi i diskursivne strategije kao osnovni pojmovi koje je neophodno poznavati za analizu sadržaja italijanske štampe koja će biti sprovedena u narednim poglavljima. Najpre će biti razjašnjeni pojmovi

balkanizam i orijentalizam, a potom ukazano na razliku u shvatanju balkanizma, pre svega, kako ga je odredila Milica Bakić Hejden u radu *Varijacije na temu Balkan*, a kasnije preuzela Marija Todorova u knjizi *Imaginarni Balkan*. Pored određenja osnovnih funkcija okvira i diskursa, biće prikazan i kritički pristup diskursima koji je predstavljen u okviru kritičke analize diskursa koji nam omogućava bolje razumevanje konteksta, kao i konsekvenci koje u javnosti već formiran diskurs ima na javno mnjenje. U hipotezama su naročito naglašena tri diskursa koja su se smenjivala a katkad i preplitala u periodu ratova za jugoslovensko nasleđe: okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom, hladnoratovski okvir sa antikomunističkim diskursom i okvir agresor – žrtva sa humanitarno-imperijalističkim diskursom. U posebnom odeljku biće opisan osnovni metod – analiza sadržaja, kvantitativna i kvalitativna analiza koje ona obuhvata, a pored toga navode se 12 ključnih događaja na koje ću se koncentrisati tokom analize.

2. STEREOTIPI O BALKANU NA ZAPADU

U ovom poglavlju objašnjava se građenje etničkih stereotipa, kao i njihova uloga u stvaranju nacionalnog i civilizacijskog identiteta. Ovde će, prvenstveno, pažnja biti usmerena na stereotipe o Balkanu uopšte koji su nastajali mnogo duži niz godina, a potom na Srbiju o kojoj su stereotipi uobličavani, pre svega, kao civilizacijske razlike i razlike u nivoima razvoja, da bi se kasnije proširili po ideološkom ključu na stereotipe o komunizmu.

Pratimo razvoj balkanizma kroz nekoliko vekova od Bajrona do današnjih dana. Razvoj balkanizma obrađuje se i kroz imagologiju u kojoj se pored književnosti prati i novinarski, kvaziakademski žanr koji je takođe u velikoj meri doprineo okoštavanju balkanističkih stereotipa. Iako su oni uobličavani decenijama, tokom ratova za jugoslovensko nasleđe su izbačeni u prvi plan u mnogim zapadnim medijima. Neki od njih su se javljali u već postojećim okvirima predstavljanja stvarnosti dok su drugi nanovo uokviravani, te je sledeći deo rada posvećen upravo navođenju i razjašnjenju dominantnih diskursa u stranoj štampi za vreme raspada Jugoslavije.

3. PREDSTAVLJANJE RATOVA ZA JUGOSLOVENSKO NASLEĐE U ITALIJANSKOJ ŠTAMPI

U ovom delu rada sledi pregled osnovnih tendencija prilikom uokviravanja ratova za jugoslovensko nasleđe u najznačajnijim italijanskim medijima. To podrazumeva

analizu sadržaja dva najeminentnija dnevnika *Korijere dela Sera* i *Republika*. Pri tom, ciljano su odabrane dve novine različitog opšteg političkog usmerenja.

Prilikom analize tekstova naročita će pažnja biti obraćena orijentalističkom i balkanističkom diskursu, jer je cilj da se pruži uvid kako su se ovim diskursima u italijanskim listovima gradili postojeći okviri predstavljanja raspada bivše Jugoslavije. Pored toga, analiza će pokazati koliko je, naročito na početku raspada Jugoslavije u italijanskim medijima prisutan antikomunistički diskurs.

Neophodno je rasvetliti i okvir agresor-žrtva i humanitarno-imperijalistički diskurs koji se pojavljuje tek posle početka rata u Bosni i Hercegovini. Ispitaće se da li je uopšte u italijanskim medijima prisutan okvir agresor-žrtva i na koji način su se italijanski zvaničnici, i italijansko javno mnjenje uopšte, odnosili prema pitanju da li treba primeniti aktivniju intervenciju u BiH. Pri tom, veća ili manja izraženost humanitarističko-imperijalističkog diskursa pokazaće da li su se italijanski mediji i na koji način priklanjali američkim ili britanskim medijima koji su najglasnije zagovarali vojnu intervenciju tokom rata u BiH.

4. ULOGA KATOLIČKE CRKVE U UOKVIRAVANJU RATOVA NA BALKANU

U ovom poglavlju cilj je da se u italijanskim listovima prepoznaju uticaji katoličke crkve na izveštavanje o ratovima za jugoslovensko nasleđe. U ovom delu analize ću se usredsrediti na stavove onog dela konzervativne javnosti Italije gde su, u određenim periodima, pod uticajem Vatikana očekivani negativni tonovi protiv Srba. U prvoj polovini devedesetih u konzervativnim listovima očekuje se jako prisustvo balkanističkog diskursa, što bi i posrednim putem svedočilo o stavu Vatikana, koji će biti analizirani prevashodno na osnovu neposrednih iskaza vatikanskih velikodostojnika. Ovakav diskurs prepoznaće se po većem broju negativnih tekstova a dubinska analiza pokazaće način na koji je u novinama prezentovan tekst sa stavovima Svete stolice, koliko prostora u novini dobija i koje su ključne reči koje ukazuju na negativan stav.

5. ORIJENTALIZAM I BALKANIZAM SAVREMENE ITALIJANSKE NAUKE I PUBLICISTIKE

Iako je centralna tema rada analiza italijanskih dnevnih listova, radi boljeg uvida u stavove italijanske javnosti, u ovom poglavlju osvrnućemo se i na najznačajnije

publikacije u Italiji koje su se bavile ratovima za jugoslovensko nasleđe. Tu se, zapravo, misli na popularnu literaturu novinara koji su objavljivali svoja viđenja o tome zašto je došlo do izbijanja sukoba na Balkanu. Ovi kvazi akademski žurnalistički spisi često su prepuni stereotipa, jer njihovi autori novinari neretko nemaju dovoljno teorijski disciplinovanu misao, pa se oslanjaju na neposredne utiske i ideološke simpatije. Stoga je u ovom delu rada važno ispitati da li su i u kojoj meri italijanski publicisti (novinari i putopisci) prihvatili i utvrdili već raširene balkanističke i antikomunističke stereotipe. Slična analiza biće primenjena i na radove italijanskih naučnika od kojih se očekuje šira argumentacija i detaljnija analiza. Njihovi radovi će analizu da podignu na viši nivo, jer će uključiti i one profesore italijanskih fakulteta koji su u svojim knjigama kritički sagledavali kako se balkanizam širi u italijanskom javnom mnjenju tokom jugoslovenskih sukoba devedesetih.

LITERATURA:

- Bakić, Jovo (2011) *Jugoslavija –razaranje i njegovi tumači*, Beograd, Službeni glasnik;
- Bakić, Jovo; Pudar, Gazela (2008) „Ratovi za jugoslovensko nasleđe i rat za simboličku hegemoniju” u Đerić, Gordana (UR) *Intima javnosti*, Beograd, Fabrika knjiga;
- Bakić, Jovo (1999) „Stereotipi o Srbima u javnostima pojedinih zapadnih nacija” u *Nova srpska politička misao*, Vol VI, no 1,2, str. 27-55;
- Bakić Hayden, Milica (2006) *Varijacije na temu “Balkan”*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, Filip Višnjić;

Bakić-Hayden, Milica (1995) „Nesting Orientalism: The case of Former Yugoslavia”, u *Slavic Review* 54(4): 917-931;

Berger, Peter, Lukman, Tomas (1992) *Socijalna konstrukcija zbilje*, Zagreb, Naprijed;

Bianchini, Stefano (2003) *La questione jugoslava*, Firenze, Giunti;

Bianchini, Stefano (1993) *Sarajevo: Le radici dell' odio: identita e destino dei popoli balcanici*, Roma, Edizioni Associate;

Bianchini, Stefano (1989) *L'enigma jugoslavo. Le ragioni della crisi*, Milano, Franco Angeli;

Bianchini, Stefano (1983) *Nazionalismo croato e autogestione*, Milano, La Pietra;

Bianchini, Stefano; Dassu, Marta „Guida ai paesi dell'Europa centrale, orientale e balcanica”, *Annuario politico-economico Il Mulino* (2001), Centro per l'Europa centro orientale e balcanica / Centro studi di politica internazionale, Bologna;

Bianchini, Stefano, Dogo Marco (1998) *The Balkans: national identities in historical perspective*, Ravenna, Longo;

Bianchini, Stefano, Nation Craig Robert (1998) *The Yugoslav Conflict and Its Implications for International Relations*, Ravenna, A. Longo Editore;

Bijelić, Dušan I. (2003) „Uvod: Dizanje mosta u vazduh” u Bjelić I. Dušan, Savić, Obrad (ur) *Balkan kao metafora*, Beograd, Beogradski krug;

Bogdanović, Marija (1981) *Kvantitativni pristup u sociologiji*, Beograd, Službeni list SFRJ;

Bogdanović, Marija (1993) *Metodološke studije*, Beograd:IPS;

Caccamo, Domenico „La questione jugoslava (1989- gennaio1992)” *Rivista di studi politici internazionali* 59, no.1 (Gennaio – Marzo 1992), pag. 51-58, Firenze, Istituto di Studi sul capitalismo;

Calzini, Paolo, „Doppio destino per le nazione dell'Est”, *Il Mulino* 41, no.343 (September - October 1992), pag. 913, Bologna;

Carnovale, Marco (1994) *La guerra di Bosnia: Una Tragedia Annunciata*, Milano, Franco Angeli;

Casucci, Costanzo, „La dissoluzione della Jugoslavia: Un crimine dell'Europa", *Il Mulino* 42, no.345, January-February 1993, pag. 159, Bologna;

Chilton, Paul (2004), *Analyzing political discourse*, London and New York, Routledge;

Clark, Victoria, „The Serbs", u *Why Angels Fall. A portrait of Orthodox Europe from Byzantium to Kosovo*, Macmillan, London, 2000, 47-101;

Clifford, James „On orientalism", *The predicament of Culture Twentieth Century Ethnography, Literature and Art*, Cambridge, Cambridge University Press, 1988;

Coleman M. Lerita, „Stigma, an Enigma Demystified,"Stephen C. Ainay, Gaylene Becker and Lerita M. Coleman, *The Dilemma of Difference:A Multidisciplinary View of Stigma*,New York and London, Plenum Press, 1986;

Corrado, Sebastiano, „Avanti a destra", *Rinascita* no. 9. (8 Aprile 1990), pag.58-61, Roma;

Daclon, Corrado Maria (1997), *Bosnia*, Rimini, Maggioli;

Damiani Alessandro, „Jugoslavia: Una maledizione storica", *Il Ponte* 48, no. 1, January 1992, pag. 19-33, Firenze;

Damiani Alessandro e Sandro (1993) *Jugoslavia: Genesi di una mattanza annunciata* Pistoia, Settegiorni editore;

Dassii Marta, „Diplomazia internazionale e Italia: il rebus dei Balcani" *Politica e economia*, vol. XXIV, no.1 (July 1993), pag. 64, S. Furlan;

De Michelis, Gianni „Reaching out to the East", *Foreign Policy* no.79 (1990) , pag. 59-72;

Diddi, Cristiano; Piattelli, Valentina (1995) *Dal mito alla pulizia etnica. La guerra contro i civili nei Balcani*, Assisi, Cultura della pace,;

Dogo Marco (2008) *Citta dei Balcani, citta d'Europa, studi sullo sviluppo urbano delle capitali postottomane 1830-1923*, Lecce, Christina Agriantoni et al.;

Dogo Marco (1999) *Storie Balcaniche: popoli e stati nella transizione alla modernita'*, Gorizia, Libreria editrice goriziana;

Dogo Marco (1992) *Kosovo: Albanesi e Serbi: le radici del conflitto*, Lungro di Cosenza, Marco Editore;

Durham, Mary Edith, (1925) *The Sarajevo Crime*, London, George Allen&Unvin Ltd.;

Durham, Mary Edith, (1920) *Twenty Years of Balkan Tangle*, London, George Allen&Unvin Ltd.;

Durrell, Lawrence (1980), *White Eagles over Serbia*, London Penguin Books;

Đerić, Gordana (2005), *Pr(a)vo lice množine*, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju;

Entman, Robert (1993) „Framing: toward Clarification of a fractured Paradigm”, *Journal of communication*, 43, 4, 1993, str.52 u Đerić, Gordana (UR) *Intima javnosti*, Beograd, Fabrika knjiga;

Facchi, Paolo; Malabotta Richter Melita; Venza Claudio (1993) *Conflitualita Balcanica Integrazione Europea*, Trieste, Editre Edizioni;

Fairclough, Norman (1993;1995a) *Critical Discourse Analyses*, Longman, London;

Fairclough, Norman (1992b) *Discourse and social change*, Polity Press, Cambridge;

Ferraris, Vittorio, Luigi, (1996) *Manuale della politica estera italiana 1947-1993*, Bari, Laterza;

Ferraris, Vittorio, Luigi „Contemporary Italy and the Balkan crisis”, Bianchini, Stefano;

Shoup, Paul *Yugoslav war*, Ravenna, Angelo Longo Editore;

Fleming, E. Ketrin (2001) „Orientalizam, Balkan i balkanska istoriografija”. *Filozofija i društvo*, br. 18, str. 11-32;

Fortis, Alberto (1984), *Put po Dalmaciji*, Zagreb, ČGP DELO, OOUR GLOBUS;

Foucher Michel (1994) „The geopolitics of southeastern Europe”, *Eurobalkans*, tom, 15;

Frescobaldi, Dino (1991) *Jugoslavia perche:Il suicidio di uno Stato*, Florence, Ponte alle Grazie;

Fuko, Mišel, (2007) *Poredak diskursa*, Loznica, Karpos;

Fuko, Mišel (1998) *Arheologija znanja*, Beograd, Plato;

Gentilini Fernando (2007) *Infiniti Balcani: Viaggio sentimentale da Pristina a Bruxelles*, Bologna, Edizioni Pedragon, Collana Contemporanea;

Glendinning, Victoria, (1987) *Rebecca West. A life*, London, Weidenfeld &Nicholson;

Goffman, Erving (2009), *Stigma*, Novi Sad, Mediterran Publishing;

Goffman, Erving (1974), *Frame analysis: An essay of the organization of experience*, Harmondsworth, Penguin books;

Goldsvorti, Vesna (2005), *Izmišljanje Ruritanije*, Beograd, Geopoetika;

Goldsvorti, Vesna (2003), "Invencija i in(ter)vencija: retorika balkanizacije" u Bjelić I. Dušan, Savić, Obrad (UR) *Balkan kao metafora*, Beograd, Beogradski krug;

Gredelj, Stjepan (1986) *S onu stranu ogledala: istraživanje promena modela komunikacije u jugoslovenskom društvu na osnovu analize sadržaja pisanja listova Borbe i Politike u periodu od 1945. do 1975*, Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd;

Guerra, Adriano, „Lo Spazio della sinistra”, *Rinascita* no.10 (15 Aprile 1990), pag.82-84, Roma;

Hall, Stuart, (2001), *Kome treba identitet*, *ReČ* no. 64/10, decembar 2001. (on line) dostupan na <http://www.fabrikaknjiga.co.rs/more.php?book=57> posećeno 14. 1.2011.,

Hansen, Lene (2006), *Security as Practice: Discourse analysis and the Bosnian war*, London and New York, Routledge;

Hayden, R., Bakić Hayden, M., "Orientalist variations on the theme "Balkans" Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics", u *Slavic Review: American Quarterly of Russian, Eurasian and East-european Studies*, 5/1, proleće, 1992, str.1-15;

Hercfeld, Majkl (2003) Uvod u Bjelić I. Dušan, Savić, Obrad (UR) *Balkan kao metafora*, Beograd, Beogradski krug;

Hohmeier, Jurgen, „Stigmatisierung als So sozialer Definitionsprozess” Manfred Brusten/ Jurgen Hohmeier, eds., *Stigmatisierung Zur Productiongesellschaftlicher Randgruppen*, Neuwied/Darmstadt, Herman Luchterhand Verlag, 1975, 5-24;

Jorgensen Marianne, Phillips, Louise (2002), *Discourse Analyses as Theory and Method*, London, Sage publication;

Jusić Tarik (2008) „Medijski diskurs i politika etničkog sukoba, Jugoslovenski slučaj” u Đerić, Gordana (UR) *Intima javnosti*, Beograd, Fabrika knjiga;

Kennan, G.F., *The Other Balkan Wars. A 1913 Carnegie Endowment Inquiry in retrospect with New Introduction and Reflections on the present conflict*, Washington D.C, Carnegie Endowment for international Peace, 1993, p.1;

Kitromilides, Pascalis „Balkan Mentality: History, Legend, Imagination”, *Septieme Congress National D Etudes du Sud Est Europeen, Rapports, Athenes*, Association Internationale d Etudes du Sud Est Europeen, Comite National Grec, 1994;

Kolsto, Pol (2008) „Diskurs i nasilni sukob, Predstave o “sebi” i “drugom” u državama nastalim posle raspada Jugoslavije” u Đerić, Gordana (UR) *Intima javnosti*, Beograd, Fabrika knjiga;

Ković, Miloš (2007) *Dizraeli i Istočno pitanje*, Beograd, Clio;

Laclau, E (1990) *New Refelections on the Revolution of Our Time*, London, Verso;

Leante Lucio „Allargamento a Est: Prospettive di un’ Europa diversa”, *Il Mulino*, no.1 (1995), Bologna;

Lekić, Miodrag (2007), *Moj rat protiv rata*, Službeni glasnik, Beograd

Longinović Tomislav Z, (2011) *Vampire Nation: Violence as a Cultural Imaginary*, Duke University Press Book, Durham;

Luvera’ Bruno (1996) „Oltre il confine: Regionalismo europeo e nuovi nazionalismi in Trentino Alto Adige”, *Studi e ricerche CCCLXV*, *Il Mulino* (1996) Bologna ;

Magris, Klaudio (2007) *Dunav*, Beograd, Otkrovenje;

Milić, Vojin (1996) *Sociološki metod*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva;

Murialdi Paolo (2006) *Storia del giornalismo italiano*, Bologna, Mulino;

Naumović, Slobodan (1999) “Balkanski kasapi’ - mitovi i pogrešne predstave o raspadu Jugoslavije” u *Nova srpska politička misao*, vol. 6, br. 1-2, str. 57-77;

Noris, Dejvid (2002) *Balkanski mit*, Beograd: Geopoetika,

Novati Calchi Giampaolo, „La Jugoslavia di Tito e davvero finita”, *Il Ponte* 51, no.10, (October 1995), pag.9;

Panebianco Angelo, „La dissoluzione della Jugoslavia: un’eredità dell’autoritarismo”, *Il Mulino* 42, no.345 (January February 1993), pag. 165-171;

Patterson, Hyder Patrick „On the edge of reason: the boundaries of balcanism in Slovenian, Austrian and Italian discourse”, *Slavic Review*, Vol.62/No.1, 2003, Association for Slavic, East European and Eurasian studies;

Petrović, Tanja (2010) *Dugo putovanje kući: Reprezentacije Zapadnog Balkana u političkom i medijskom diskursu*, *Reč* no. 80/26; (on line) dostupan na <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/80/67.pdf> posećeno 9.1.2013.;

- Remondino Enio, (2002) *La televisione va alla guerra*, Milano, Sperling and Kupfer;
- Ristović, Milan, *Crni Petar i balkanski razbojnici: Balkan i Srbija u nemačkim satiričnim časopisima*, Beograd,: Čigoja štampa, 2003.
- Riva, Gigi, Ventura, Marco (1992) *Jugoslavia il nuovo Medioevo: La guerra infinita e tutti I suoi perche*, Milan, Ugo Mursia Editore;
- Romano, Sergio (2006) *Guida alla politica estera italiana, Da Badoglio a Berlusconi*, Milano, Rizzoli;
- Romano, Sergio „L’Italie et Europe du Danube et des Balkans” *Politique entrager* 57, no.2 (1992), pag. 349-358;
- Rot, Nikola (1989) *Osnovi socijalne psihologije* (osmo izdanje), Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva;
- Roucek, Joseph S., (1948) *Balkan Politics:International Relations in No Man’ s Land*, Westport, Connecticut, Greenwood Press, 23. Said, Edvard, *Orijentalizam*, Beograd, XX vek;
- Said, Edvard, (2008) *Orijentalizam*, Beograd, Beograd, Biblioteka XX vek;
- Savić, Obrad (2003), “Stigmatizovanje Balkana” u Bjelić I. Dušan, Savić, Obrad (UR) *Balkan kao metafora*, Beograd, Beogradski krug;
- Schopflin G, Wood N.,eds (1989), *In Search of central Europe*, Cambridge, U.K, Polity Press;
- Selesković, Momčilo T.(1996), *Srbija u nemačkom javnom mnjenju 1914-1918*, Beograd, Rad;
- Spasić, Ivana (1996), *Značenje susreta: Goffmanova sociologija interakcije*, Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Filip Višnjić,
- Tajfel, Henri (1981) *Human Groups and Social Categories*, Cambridge and New York: Cambridge University Press;
- Todorov, Cvetan (2010) *Strah od varvara*, Beograd, Karpos;
- Todorova, Marija, (2006), *Imaginarni Balkan*, Beograd, XX vek;
- Van Dijk, T.A. (2001) “Critical Discourse Analyses” u Hamilton Heidi E., Schiffirin, Deborah Tannen, Deborah u *Handbook of discourse analyses*, Blackwell publishers;
- Van Dijk, T.A. (1995) “The Mass - Media Today: Discourses of Domination or Diversity”, Ljubljana, *Javnost/The Public*, 2(2);

West Rebecca, *Black Lamb and Grey Falcon: A Journey through Yugoslavia*, New York, Penguin, 1982; 1941.

Wolff, Larry (1994) *Inventing Eastern Europe: The map of civilization on the mind of the enlightenment*. Stanford, CA: Stanford University Press.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Студентски трг 1, 11000 Београд, Република Србија
Тел.: 011 3207400; Факс: 011 2638912; E-mail: officebu@rect.bg.ac.rs

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ
НАУКА

Београд, 05.04.2011.
02 Број: 06-5033/31
МЦ

Веће научних области друштвено-хуманистичких наука, на седници одржаној 05. априла 2011. године, утврдило је следеће

СТАНДАРДЕ РАДА ВЕЋА НАУЧНИХ ОБЛАСТИ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

I - Основни делови које треба да садржи

„Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију“

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

(Подаци о кандидату – укључујући оцену важнијих радова)

Jelena Đorgović se već nekoliko godina bavi temama iz oblasti medija. Pošto je završila italijanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu, upisala je master program Upravljanje državom i humanitarne aktivnosti. Ove zajedničke master studije realizovane su u saradnji Univerziteta u Beogradu, Sarajevskog univerziteta i univerziteta u Rimu *La Sapienza*. U okviru master programa Jelena Đorgović je provela nekoliko meseci na italijanskom univerzitetu *La Sapienza* gde je usavršila jezik, ali i imala prilike da proširi svoja znanja o funkcionisanju medija i formiranju javnog mnjenja. Uz svesrdnu pomoć mentorke prof. dr Marije Bogdanović napisala je rad “Uticaj medija na demokratizaciju srpskog društva početkom 21. veka” sa studijom slučaja u kojoj je istraživala na koji način je srpska štampa izveštavala o Miloševićевой smrti. Tom prilikom pokazala je sposobnost samostalnog bavljenja istraživačkim radom, naročito u oblasti ispitivanja ideoloških stavova upotrebom zahtevne metodologije. U radu je koristila analizu sadržaja i obradila 712 novinskih tekstova u pet srpskih dnevnih listova. Pored kvantitativne

analize, u radu su kvalitativnom analizom izdvojeni najznačajniji citati koji su ukazali na stavove srpskih političara, intelektualaca, crkve i drugih društvenih aktera povodom Miloševićeve smrti. Master rad na stranom jeziku je 2007. godine visoko ocenila komisija koju su činili prof. dr Marija Bogdanović, prof. dr Srbobran Branković i prof. dr James Walston sa rimskog univerziteta. Posle master rada Jelena Đorgović je ponovo imala priliku da analizom sadržaja istražuje novinske tekstove prilikom angažmana na projektu Ministarstva rada i socijalne politike “Borba protiv seksualno i rodno zasnovanog nasilja” u saradnji sa UN-om i Vladom Kraljevine Norveške. Kao rezultat ove analize objavljen je “Priručnik za medijsko izveštavanje o nasilju u porodici”. Predlog njenog doktorskog rada pokazuje kontinuitet interesovanja za teme iz oblasti medija, temeljitu upoznatost sa interdisciplinarnim teorijsko-metodološkim usmerenjima u oblasti analize diskursa, pa se može očekivati da kandidatkinja uspešno poveže znanja iz italijanskog jezika i italijanske kulture, koja je stekla na osnovnim studijama, sa sociološkim znanjima koja je usvojila na posle diplomskim studijama.

2. Предмет и циљ дисертације:

(Показати да је реч о оригиналној идеји, значајној за развој науке, њену примену, односно развој научне мисли уопште)

Predmet ove doktorske disertacije su diskursi koji su o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije proizvedeni u Italiji. Ona obuhvata analizu sadržaja listova *Korijere dela Sera* i *Republika* u periodu od 1990. do 1995. na temu ratova u bivšoj Jugoslaviji. Glavni cilj u disertaciji je da se pokaže kako je italijanska štampa, oličena u dva najuglednija i najtiražnija dnevnika⁴, izveštavala o razaranju Jugoslavije i ratovima koji su se vodili u tom periodu. Kroz analizu sadržaja biće uočene one diskursivne strategije koje su korišćene u italijanskoj javnosti kako bi se uokvirili ratovi na Balkanu. Dosad niko u Srbiji nije analizirao na primarnoj iskustvenoj građi specifičnosti različitih diskursa u

⁴ Prema podacima agencije *ADS notizie* koja se bavi tiražima medija tiraži ova dva lista u 2012. su: *Korijere dela sera* 609 785 (prodato 474.395), *Republika* 509 171 (396 446) prema http://www.dagospia.com/rubrica-2/media_e_tv/1-e-ora-che-fine-faranno-i-poveri-giornaloni-la-societ-ads-accertamenti-diffusione-41208.htm posećeno 7.11.2012.

Italiji o Balkanu početkom devedesetih godina 20. veka. Prilikom obrade ove teme u radu će, pored analize italijanske štampe, biti korišćena i najznačajnija publicistika, romani i putopisi, kao i akademske analize i naučni radovi koji su se bavili ratovima na Balkanu, kako bi se utvrdilo da li i u kojoj meri akademska misao odstupa od u javnosti preovlađujućih diskursa.

Potrebno je, takođe, analizirati društvenu i medijsku sliku u Italiji tog vremena, kao i ideološke profile dva italijanska dnevna lista. Devedesetih godina 20. veka Italija prolazi kroz buran period tzv. *mani pulite* kada su otkrivene velike korupcionaške afere na najvišem nivou vlasti u kojima su, kako je sudska istraga pokazala, učestvovali i mnogi političari, ministri, senatori. Usled ove krize, vodeće italijanske partije, Demohrišćanska i Socijalistička, toliko će oslabiti da su 1994. potpuno nestale sa političke scene. Ne treba izgubiti iz vida da je početak devedesetih vreme raspada SSSR-a, što je oslabilo i italijanske komuniste. Slabljenjem ovih partija sve više jačaju partije desničarskih orijentacija, kao što je Forca Italia Silvija Berlusconija i Liga za sever, koja je tokom rata u bivšoj Jugoslaviji otvoreno podržavala hrvatski secesionizam. Prilikom analize posebna pažnja biće usmerena na pitanje ko su vlasnici i većinski akcionari u medijima koji se analiziraju.

Najzad, specifičnosti diskursa u Italiji o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije treba tražiti i u katoličkoj javnosti. U Italiji je relativno jak uticaj katoličke crkve, što se odražava i na spoljnu politiku, te je stoga dodatni cilj ispitati u kojoj meri i kako su ove dve italijanske novine plasirale stavove katoličke crkve o ratovima na prostoru bivše Jugoslavije. Takvo istraživanje je naročito bitno za analizu ako se ima u vidu da su Jugoslaviju nastanjivali narodi različitih veroispovesti prema kojima je katolička crkva zauzimala različit odnos u zavisnosti od veroispovesti. Polazi se od pretpostavke da će tokom sukoba većinski katoličkih Hrvata i Slovenaca sa komunističkom JNA i većinski pravoslavnim Srbima medijski tekstovi koji imaju Vatikan kao glavni subjekt podržavati secesionizam Slovenije i Hrvatske i na taj način davati podršku katoličkom stanovništvu Jugoslavije.

Pratiće se kako su kroz novinske tekstove oblikovani stavovi javnog mnjenja o raspadu Jugoslavije i pratećim sukobima na tlu ove države, kao i kako je javnost reagovala na događaje i najvažnije političke odluke koje su donete u tom periodu.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

1. TEORIJSKO-HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

U prvom poglavlju definišu se okviri predstavljanja, diskursi i diskursivne strategije kao osnovni pojmovi koje je neophodno poznavati za analizu sadržaja italijanske štampe koja će biti sprovedena u narednim poglavlјima. Najpre će biti razjašnjeni pojmovi balkanizam i orijentalizam, a potom ukazano na razliku u shvatanju balkanizma, pre svega, kako ga je odredila Milica Bakić Hejden u radu *Varijacije na temu Balkan*, a kasnije preuzela Marija Todorova u knjizi *Imaginarni Balkan*. Pored određenja osnovnih funkcija okvira i diskursa, biće prikazan i kritički pristup diskursima koji je predstavljen u okviru kritičke analize diskursa koji nam omogućava bolje razumevanje konteksta, kao i konsekvenci koje u javnosti već formiran diskurs ima na javno mnjenje. U hipotezama su naročito naglašena tri diskursa koja su se smenjivala a katkad i preplitala u periodu ratova za jugoslovensko nasleđe: okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom, hladnoratovski okvir sa antikomunističkim diskursom i okvir agresor – žrtva sa humanitarno-imperijalističkim diskursom. U posebnom odeljku biće opisan osnovni metod – analiza sadržaja, kvantitativna i kvalitativna analiza koje ona obuhvata, a pored toga navode se 12 ključnih događaja na koje će kandidatkinja usredsrediti svoju pažnju.

2. STEREOTIPI O BALKANU NA ZAPADU

U ovom poglavlju objašnjava se građenje etničkih stereotipa, kao i njihova uloga u stvaranju nacionalnog i civilizacijskog identiteta. Ovde će, prvenstveno, pažnja biti usmerena na stereotipe o Balkanu uopšte koji su nastajali mnogo duži niz godina, a potom na Srbiju o kojoj su stereotipi uobličavani, pre svega, kao civilizacijske razlike i razlike u nivoima razvoja, da bi se kasnije proširili po ideološkom ključu na stereotipe o komunizmu.

Prati se razvoj balkanizma kroz nekoliko vekova od Bajrona do današnjih dana. Razvoj balkanizma obrađuje se i kroz imagologiju u kojoj se pored književnosti prati i novinarski, kvaziakademski žanr koji je takođe u velikoj meri doprineo okoštavanju balkanističkih stereotipa. Iako su oni uobličavani decenijama, tokom ratova za jugoslovensko nasleđe su izbačeni u prvi plan u mnogim zapadnim medijima. Neki od

njih su se javljali u već postojećim okvirima predstavljanja stvarnosti dok su drugi nanovo uokviravani, te je sledeći deo rada posvećen upravo navođenju i razjašnjenju dominantnih diskursa u stranoj štampi za vreme raspada Jugoslavije.

3. PREDSTAVLJANJE RATOVA ZA JUGOSLOVENSKO NASLEĐE U ITALIJANSKOJ ŠTAMPI

U ovom delu rada sledi pregled osnovnih tendencija prilikom uokviravanja ratova za jugoslovensko nasleđe u najznačajnijim italijanskim medijima. To podrazumeva analizu sadržaja dva najeminentnija dnevnika *Korijere dela Sera* i *Republika*. Pri tom, ciljano su odabrane dve novine različitog opšteg ideološkog usmerenja.

Prilikom analize tekstova naročita će pažnja biti obraćena orijentalističkom i balkanističkom diskursu, jer je cilj da se pruži uvid kako su se ovim diskursima u italijanskim listovima gradili postojeći okviri predstavljanja raspada bivše Jugoslavije. Pored toga, analiza će pokazati koliko je, naročito na početku raspada Jugoslavije u italijanskim medijima prisutan antikomunistički diskurs.

Neophodno je rasvetliti i okvir agresor-žrtva i humanitarno-imperijalistički diskurs koji se pojavljuje tek posle početka rata u Bosni i Hercegovini. Ispitaće se da li je uopšte u italijanskim medijima prisutan okvir agresor-žrtva i na koji način su se italijanski zvaničnici, i italijansko javno mnjenje uopšte, odnosili prema pitanju da li treba primeniti aktivniju intervenciju u BiH. Pri tom, veća ili manja izraženost humanitarno-imperijalističkog diskursa pokazaće da li su se italijanski mediji i na koji način priklanjali američkim ili britanskim medijima koji su najglasnije zagovarali vojnu intervenciju tokom rata u BiH.

4. ULOGA KATOLIČKE CRKVE U UOKVIRAVANJU RATOVA NA BALKANU

U ovom poglavlju cilj je da se u italijanskim listovima prepoznaju uticaji katoličke crkve na izveštavanje o ratovima za jugoslovensko nasleđe. Analiziraće se stavovi onog dela konzervativne javnosti Italije gde su, u određenim periodima, pod uticajem Vatikana očekivani negativni tonovi protiv Srba. U prvoj polovini devedesetih u konzervativnim listovima očekuje se jako prisustvo balkanističkog diskursa, što bi, ako tako nečega nema u liberalnim listovima, i posrednim putem svedočilo o stavu Vatikana,

koji će biti analizirani prevashodno na osnovu neposrednih iskaza vatikanskih velikodostojnika. Ovakav diskurs prepoznaće se po većem broju negativnih tekstova o Jugoslaviji i Srbima, a dubinska analiza pokazaće način na koji je u novinama prezentovan tekst sa stavovima Svete stolice, koliko prostora u novini dobija i koje su ključne reči koje ukazuju na negativan stav.

5. ORIJENTALIZAM I BALKANIZAM SAVREMENE ITALIJANSKE NAUKE I PUBLICISTIKE

Iako je centralna tema rada analiza italijanskih dnevnih listova, radi boljeg uvida u stavove italijanske javnosti, u ovom poglavlju sledi osvrt i na najznačajnije publikacije u Italiji koje su se bavile ratovima za jugoslovensko nasleđe. Tu se, zapravo, misli na popularnu literaturu novinara koji su objavljivali svoja viđenja o tome zašto je došlo do izbijanja sukoba na Balkanu. Ovi kvazi akademski žurnalistički spisi često su prepuni stereotipa, jer njihovi autori neretko nemaju dovoljno teorijski disciplinovanu misao, pa se oslanjaju na neposredne utiske i ideološke simpatije. Stoga je u ovom delu rada važno ispitati da li su i u kojoj meri italijanski publicisti (novinari i putopisci) prihvatili i utvrdili već raširene balkanističke i antikomunističke stereotipe. Slična analiza biće primenjena i na radove italijanskih naučnika od kojih se očekuje produbljenja argumentacija i detaljnija analiza. Njihovi radovi će analizu da podignu na viši nivo, jer će uključiti i one profesore italijanskih fakulteta koji su u svojim knjigama kritički sagledavali kako se balkanizam širi u italijanskom javnom mnjenju tokom jugoslovenskih sukoba devedesetih.

6. ZAKLJUČAK

U zaključku rada se navode najznačajniji rezultati istraživanja. Čitalac se upoznaje sa odgovorom na pitanje da li su ispunjeni osnovni ciljevi istraživanja i šta pokazuju rezultati istraživanja o načinu pisanja dva najuticajnija italijanska dnevnika o kraju Jugoslavije i ratovima za njeno nasleđe. Svakako, navodi se koje su hipoteze opovrgnute, a koje potvrđene, što bi trebalo da pokaže i moguće uzročne povezanosti između posebnosti italijanskog društvenog konteksta i načina pisanja medija, te u kojem pravcu

treba vršiti naredna istraživanja italijanskih sredstava masovnog opštenja, kada je prostor bivše Jugoslavije i naročito Srbije u pitanju.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:
(Хипотезе које ће се научно потврдити или оборити)

1. Od prvih sukoba u bivšoj Jugoslaviji pa sve do juna 1991. liberalna javnost Italije nije bila naklonjena secesiji Slovenije i Hrvatske.

Detaljnija analiza italijanske štampe na temu secesije Slovenije i Hrvatske od Jugoslavije ispitaće da li su se komentatori bavili slovenačkim i hrvatskim naporima da se odvoje od Balkana i izgradnjom njihovog novog nacionalnog identiteta, ili su više bili okupirani ulogom koju je Italija raspadom Jugoslavije mogla da ostvari u međunarodnim odnosima i time kako će se raspad SFRJ i stvaranje novih država na njenom tlu odraziti na njenu unutrašnju stabilnost. Neposredno pre početka sukoba zvanična Italija nije bila blagonaklona prema odvajanju Hrvatske, a naročito Slovenije, jer je to predstavljalo pretnju za slabljenje italijanskog uticaja, a jačanje ideje *Mitteleurope*. U italijanskoj štampi je početkom rata u Jugoslaviji više izražena zabrinutost da ovaj događaj, takozvani “efekat Slovenije” (Patterson, 2003: 134), ne uzburka neke regije Italije koje bi, takođe, bile spremne na otcepljenje.

2. U periodu neposredno pre početka ratova u bivšoj Jugoslaviji⁵ događaji se u najeminentnijim italijanskim dnevnim listovima prikazuju u hladnoratovskom okviru u kome su “komunisti” po inerciji viđeni kao glavni neprijatelji “zapadnih demokrata”.

Očekuje se da će u italijanskoj nekomunističkoj štampi od marta do decembra 1991. (posle čega dolazi do priznanja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske) sve brojniji biti tekstovi, najčešće u hladnoratovskom okviru, o srpskoj komunističkoj vlasti. Tada se u

⁵ Ovde se pre svega misli na 1991, tj. period posle kraja Hladnog rata kada se i započinje ova analiza italijanske štampe. U tom periodu je, i posle pada Berlinskog zida i raspada SSSR-a, još uvek živ hladnoratovski diskurs u onom delu zapadne javnosti koja je i ranije bila u ideološkom sukobu sa komunistima. „Komunistima“ su u to doba na Zapadu pežorativno nazivani političari na Balkanu koji su i dalje ostali verni ideologiji i idealima socijalizma.

italijanskim konzervativnim i vatikanskim medijima pojavljuje sve više negativnih tekstova o Srbima koji su usledili kao odgovor na optužbe srbijanske štampe da Vatikan pomaže slovenačku i hrvatsku stranu u sukobu. Budući da je za razliku od ostatka Jugoslavije u Srbiji i Crnoj Gori socijalizam najduže opstao, to je uticalo da na Zapadu ideološki stereotipi o komunizmu još više učvrste etničke stereotipe prema Srbima. Tome je naročito doprinio „komunistički ugled” srpskog predsednika koji je istican u zapadnoj štampi još od druge polovine osamdesetih. Međutim, ovaj okvir se različito primenjivao u konzervativnoj i liberalnoj štampi. Iako će liberalni list *Republika* imati mnogo uravnoteženiji stav od konzervativnog lista *Korijere dela sera*, koji je još od početka ratova za jugoslovensko nasleđe demonizovao Srbe, u liberalnom listu se očekuje prisustvo hladnoratovskog okvira i antikomunističkog diskursa koji je, kako su pokazale i dosadašnje analize zapadnih medija (Bakić, 1999), karakterističan upravo za liberalnu i socijaldemokratsku štampu.

3. *U periodu od marta do decembra 1991. konzervativna javnost Italije predvođena Vatikanom podruđojačuje Srbe diskursom balkanizma koji se često javlja isprepleten sa antikomunističkim diskursom.*

Diskurs balkanizma, koji je predstavljao ceo Balkan kao civilizacijsko i kulturno drugačiji, transformisan je, i sada se koristi da označi pravoslavne Srbe kao Druge u odnosu na katoličke Hrvate. Na jačanje ovog diskursa uticale su promene u samoj realnosti (proglašenje nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, napad JNA, čiji su pripadnici nosili crvene petokrake, na Dubrovnik, temeljno razaranje Vukovara), kao i drugi diskursi koji su ga podržavali (diskursi katoličke crkve i partija koje su pod uticajem Vatikana). Istovremeno je na delu i hladnoratovski diskurs koji je demonizovao Srbe kao komunističko Drugo, pa se u nekim tekstovima u tom periodu očekuje preklapanje balkanističkog i antikomunističkog diskursa.

4. *Posle izbijanja samog rata, od juna 1991. u italijanskim konzervativnim medijima se očekuje izraženiji okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom. Dolazi do reprodukcije orijentalizma kada su pravoslavni Srbi balkanizovani.*

Polazi se od pretpostavke da je kod prikazivanja ratova za jugoslovensko nasleđe u Italiji prisutan okvir sukoba civilizacija sa balkanističkim diskursom. U italijanskoj štampi su se mogla čuti mišljenja da “zapad ne sagledava Srbiju i Bosnu kao deo Evrope i

samim tim ne kao deo sveta koji ima prava na privilegije” (Casucci, 1993: 160-161 prema Patterson, 2003: 133). Međutim, umesto prikazivanja muslimanskog kao Drugog, ovde su suprotstavljeni katolički i pravoslavni kulturni krugovi. Secesijom Slovenije i Hrvatske u fokusu su sukobi između katoličkih Slovenaca i Hrvata i pravoslavnih Srba koje pomaže komunistička JNA. Pronađen je novi narod u samoj Evropi koji je mogao da posluži za građenje “Drugog”, “neprijatelja”, “oličenje Zla”, a da pri tom ne dođe do optužbi za rasizam i islamofobiju. Balkanistički diskurs se naročito očekuje u italijanskim konzervativnim medijima. Pretpostavka je da će na ovakvo reprezentovanje stvarnosti imati najveći uticaj Vatikan i demohrišćanska stranka koja je početkom devedesetih na vlasti u Italiji.

5. Dok su se do početka rata u BiH u italijanskoj konzervativnoj štampi koristili balkanistički i antikomunistički diskurs, posle početka rata se u Italiji, bez obzira na ideološke razlike, po ugledu na američku i englesku liberalnu štampu, očekuje veće prisustvo okvira agresor - žrtva sa humanitarno - imperijalističkim diskursom.

Očekuje se da će tokom rata u BiH, italijanski listovi, vođeni medijskom kampanjom vlada SAD i Velike Britanije, uokviravati rat u Bosni okvirom agresor žrtva. Okvir sukoba civilizacija za tu svrhu nije odgovarao, jer ovaj okvir sugerise nemogućnost zajedničkog života pripadnika različitih civilizacija, a to, za razliku od Jugoslavije, nije bio slučaj sa BiH koju je trebalo sačuvati. Dok se okvir sukoba civilizacija pokazao funkcionalnim u nemačkim i austrijskim javnim glasilima kada su ona radila na ideološkom osmišljavanju i pravdanju razbijanja Jugoslavije, sada je za očuvanje BiH mnogo delotvorniji bio okvir agresor žrtva (Bakić, 2011). Ovaj okvir naročito je pogodovao levim liberalima i socijaldemokratama koji su bili u prilici da pokažu politički korektnu islamofiliju.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Najvažnije metodološko sredstvo koje će biti korišćeno i koje predstavlja osnovu samog istraživanja je analiza sadržaja. Metodologija u ovom radu će osim kvantitativne uključiti i kvalitativnu analizu tekstova iz odabrana dva italijanska medija. Ovo složeno istraživanje obuhvatiće korišćenje različitih izvora podataka, kako primarnih tako i

sekundarnih. To podrazumeva pre svega analizu pisanja dva najuticajnija italijanska lista *Korijere dela Sera* i *Republika*, ali i poređenje rezultata ove analize sa već postojećim sociološkim istraživanjima o pisanju strane štampe o ratovima za jugoslovensko nasleđe.

Medijski tekstovi će u analizi biti sistematski proučavani i selektovani uz pomoć ključnih reči: bivša Jugoslavija, Jugoslavija, Slovenija, Hrvatska, Bosna, Srbija, Milošević, Tuđman, Izetbegović iz postojeće internet arhive za koje je autorki potvrđeno iz listova *Korijere dela Sera* i *Republika* da su svi sakupljeni u arhivama i da su predstavljeni u integralnoj verziji. Tako ćemo steći uvid u načine na koje se određena ideološka slika stvarnosti reflektuje kroz pomenute medijske diskurse, kao i načine na koje se proizvodnja ovakvog medijskog diskursa u obrnutom smeru odražava na samu stvarnost. To će, nadalje, ukazati da li dominantni ideološki, politički i ekonomski faktori igraju manju ili veću ulogu u formiranju stereotipa u medijskim diskursima.

Primenom uporednog metoda, uz punu svest o ograničenju poređenja podataka iz primarnih i sekundarnih izvora, dobiće se, makar i ograničeni uvid u to da li su italijanski konzervativni i liberalni listovi pratili obrazac predstavljanja ratova za jugoslovensko nasleđe u odnosu na već postojeće analize diskursa engleskih i američkih medija koji su do sada najviše analizirani. Ishod poređenja mogao bi da bude heuristički značajan kao izvor hipoteza za nova istraživanja, na primer o ideološkoj hegemoniji anglo-američkih sredstava masovnog opštenja u zapadnom svetu.

Iz celog perioda devedesetih istraživačka pažnja će se naročito usredsrediti na odabраних 10 ključnih događaja koji su u medijskom smislu obeležili ratove za jugoslovensko nasleđe. U uzorak će ući oni tekstovi koji se odnose na ove događaje u pomenutim italijanskim listovima.

11. 1990. godina Izbori u Sloveniji (mart), Hrvatskoj (april, maj), BiH (novembar), Crnoj Gori i Srbiji (decembar)
12. Od 31. marta 1991. (sukobi na Plitvcama) do 10. maja 1991. (incidenti u Borovom Selu)
13. Od avgusta do novembra 1991. (bitka za Vukovar, napad na Dubrovnik)
14. Početak misije UNPROFOR-a na teritoriji bivše Jugoslavije 21. februar 1992

15. Referendum za nezavisnost 1. mart 1992. (ubistvo starog svata na Bašćaršiji 1. mart 1992.)
16. Povlačenje JNA sa teritorije BiH april 1992; Napad na kolonu JNA u Dobrovoljačkoj ulici 3. maj 1992; Tuzlanska kolona 15. maj 1992; smrt 12 banjalučkih beba (kraj maja - jun 1992);
17. Opsada Sarajeva – ulica Vase Miskina 27. maj 1992; Markale masakri 5. februar 1994, 28. avgust 1995.
18. Srebrenica masakr jul 1995.
19. Operacija Oluja 4 -7. avgust 1995.
20. Dejtonski mirovni sporazum 1 -21. novembar 1995.

Kvantitativna analiza sadržaja obuhvatiće broj i procentualni udeo tekstova o nekom od događaja, prostor koji tekst zauzima na stranici, opremljenost karikaturama ili fotografijama, a sve po uzoru na metodologiju koju predlažu Vojin Milić (Milić, 1996) i Stjepan Gredelj (Gredelj, 1986). Tako će na precizan način biti izmeren značaj koje su dobile određene teme, događaji, delatnici u pomenutim italijanskim dnevnicima. Kvalitativna analiza sadržaja obuhvatiće procenu vrednosne usmerenosti i jačinu poslate poruke o različitim političkim vođama, nacijama, ideološkim grupama (Milić, 1996; Gredelj, 1986), kao i analizu diskursa koja neće ulaziti u tanane lingvističke nijanse, već će prevashodno, sledeći tradicije kritičke analize diskursa, biti usmerena na ideološko politička značenja određenih poruka u italijanskom društvenom kontekstu. Prema tome, analiza sadržaja bi trebalo da na kraju dovede i do analize specifičnih ideologija u italijanskom društvu.

Analizu diskursa bila bi sprovedena po ugledu na istraživanja Jova Bakića i Dankinje Lene Hansen koji su već identifikovali ideološki hegemoni okvire i diskurse u zapadnoj štampi za vreme ratova za jugoslovensko nasleđe. Analiza italijanskih tekstova pokazaće koliko i na koji način se u italijanskim medijima koristio okvir sukoba civilizacija, hladnoratovski okvir, okvir agresor žrtva, okvir Drugog svetskog rata, imperijalni okvir,

zatim orijentalistički, balkanistički, diskurs holokausta i humanitarno-imperijalistički diskurs.

Pored analiziranja vesti, izveštaja, saopštenja posebna pažnja biće na tekstovima sa analizom vesti, intervjuima, komentarima, člancima ali i ostalim novinarskim formama. Dubinska analiza sadržaja kolumni i intervjuja političara i intelektualaca koji ostvaruju naročiti uticaj na kreiranje javnog mnjenja nezamenljiv je metod ukoliko se želi doći do načina na koji se okviri stvarnosti putem diskursa, diskursivnih strategija i stereotipa stvaraju i reprodukuju.

6. Очекиvani rezultati i naučni doprinos:

(Конкретно навести очекивани допринос одређеној области науке)

Iako su i ranije autori u Srbiji analizirali uokviravanje ratova za jugoslovensko nasleđe u zapadnoj štampi, najviše analiza izvršeno je na angloameričkim štampanim medijima, dok su tekstovi listova nemačkog, francuskog i italijanskog govornog područja uglavnom obrađivani preko prevoda informativnih agencija. Značaj ovog rada je, između ostalog, u tome što će se prvi put analizirati primarni izvori sa mnogo većim brojem tekstova, za koje se pretpostavlja da su u integralnijoj verziji od tekstova koji se prevode preko informativnih agencija. Inovativnost rada je što ćemo dobiti uvid u način na koji se gradio italijanski diskurs o ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije, kao i na stereotipe kojima je formulisan italijanski balkanizam u medijima.

Istraživanje osnovnih tendencija u diskursu italijanskih medija o ratovima za jugoslovensko nasleđe pokazaće pored zvaničnog stava Italije, zemlje koja je podržavala u vojnom smislu NATO, i stavove opozicije italijanskoj Vladi, kako liberalnih tako i konzervativnih partija, ali i ostalih aktera italijanskog društva, kao što su crkva, pripadnici građanskog društva i nevladinog sektora. U Italiji su do februara 1992. na vlasti Demohrišćanska i Socijalistička stranka, što dodatno komplikuje analizu budući da se očekuje da se ove partije različito odnose prema sukobljenim stranama u ratu za jugoslovensko nasleđe. Opoziciona komunistička partija je oslabljena, ali će njeni stavovi upotpuniti sliku o raspoloženju italijanske javnosti. Posle afere *mani pulite* oformljena je

tehnička Vlada sve do početka 1994. kada u Vladu ulaze partije desne političke orijentacije kao što je već pomenuta Liga za sever i Forza Italija Silvija Berlusconiја koje uspostavljaju novi odnos prema ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije. Prilikom ovakve dubinske analize se, osim političkih uticaja, očekuje jasno prepoznavanje uticaja katoličke crkve na konzervativnu javnost Italije i izostanak takvog uticaja u liberalnoj javnosti. Takođe, analiza publikacija italijanske nauke i literature doprineće da se domaćoj naučnoj i stručnoj javnosti približe stavovi dela akademske javnosti, profesora i publicista koji su se bavili ratovima za jugoslovensko nasleđe. Posebno će se pratiti da li se i u kojoj meri akademske analize ratova za jugoslovensko nasleđe razlikuju od novinarsko-publicističkih.

7. Закључак:

(Одговорити на питања 1. до 3.)

Напомена: Уз реферат је потребно навести литературу коју кандидат предлаже.

Jelena Đorgović je pokazala veliku zainteresovanost za temu i nameru da je istraživački skrupulozno istraži. Sama tema je veoma značajna, kako na planu nauke i struke, tako i na planu praktično-političkog građenja spoljno-političkih odnosa Srbije i Italije u budućnosti. Potrebno je da se dođe do saznanja utemeljenih, što pouzdanijih i preciznijih podataka o odnosu italijanske javnosti prema jednom spoljno-političkom pitanju u prošlosti koji se neposredno ticao opstanka jedne i nastanka nekoliko država na Balkanu. Na osnovu ovog istraživanja trebalo bi da bude jasno šta se u budućnosti u različitim istorijskim situacijama može očekivati od određenih društvenih, političkih, privrednih, kulturnih i medijskih struktura Italije. Precizno određen predmet i cilj, te hipotetički okvir i methodska zamisao, svedoče o ozbiljnosti istraživačke zamisli i zrelosti kandidatkinje da je izvede do kraja.

Потписи чланова комисије

Prof. dr Marija Bogdanović

Prof. dr Ivana Spasić

Prof. dr Mila Samardžić

Doc. dr Jovo Bakić (mentor)